

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GÖRSEL KÜLTÜR ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KOSOVA GELENEKSEL GİYSİLERİ VE
KÜLTÜREL UNSURLARININ
İNCELENMESİ**

KYBRA ALEMDAR

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. NİLGÜN BECENEN

EDİRNE 2025

Tezin Adı: Kosova Geleneksel Giysileri ve Kültürel Unsurlarının İncelenmesi

Hazırlayan: Kybra ALEMDAR

ÖZET

“Kosova Geleneksel Giysileri ve Kültürel Unsurlarının İncelenmesi” adı ile yazılmış olan yüksek lisans tezinde, Kosova'nın geleneksel giysileri, farklı etnik grupların giysileri ve kültürel etkileri araştırılmıştır. Kosova, Balkanlar'ın ortasında, tarih boyunca birçok farklı milletin kültürel etkileşimine ev sahipliği yapmış zengin bir coğrafyadadır. Osmanlı, Roma ve Bizans gibi büyük uygarlıkların izlerini taşıyan bu topraklar, Arnavutlar, Sırlar, Türkler, Boşnaklar, Romanlar ve Gorahılar gibi çeşitli milletlerin bir arada yaşadığı renkli bir kültürel yapı sunmaktadır. Geleneksel giysiler estetik görünüşün yanında, tarihsel ve sosyal sembolik anlamlar barındırmaktadırlar. Kosova'nın geleneksel giysileri, farklı milletlerin kimliklerini yansıtan, ama aynı zamanda da ortak yaşamın izlerini taşıyan önemli kültürel öğelerdendir. Tez çalışmasının amacı, Kosova'nın geleneksel giysilerini Kosova'da yaşayan milletlerin kültürel etkileri ile birlikte inceleyerek bu giysilerin yalnızca estetik yönlerini değil, aynı zamanda tarihsel anlamlarını ve sosyal değerlerini ortaya koymaktır. Tezde, geleneksel ve kültürel unsurlardan olan giysiler, Kosova'da yaşayan altı farklı toplumun (Arnavutlar, Sırlar, Boşnaklar, ve Goraniler) giysi örnekleri üzerinden ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Geleneksel giysilerdeki kumaşlar, motifler, renkler, incelenerek, bu unsurların toplumsal kimlik üzerindeki etkileri, kültürel etkileşimlerin bu giysilere yansıyan ortak yönleri ve farklılıkları tespit edilmiştir. Edinilen bilgiler ışığında, savaş sonrası dönemde birçok kıyafetin yok edildiği veya korunamadığı tespit edilmiştir. Görsel kültür unsurlarından geleneksel giysilerin özellikle kültürel çeşitliliğin yoğun olduğu bölgelerde, toplumsal barış ve bir arada yaşam için önemli bir etken olduğu, gelecek nesillere ulaştırılması için kayıt altına alınması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Kosova, Geleneksel Giyim, Kumaşlar

Name of Thesis: Examination of Kosovo Traditional Clothes and Cultural Elements

Prepared by: Kybra ALEMDAR

ABSTRACT

This master's thesis examines Kosovo's traditional costumes, the clothing of different ethnic groups, and their cultural influences. Located in the heart of the Balkans, Kosovo is a region rich in cultural diversity, having hosted the interactions of many different nations throughout history. Bearing traces of major civilizations such as the Ottoman, Roman, and Byzantine empires, these lands present a vibrant cultural mosaic, where Albanians, Serbs, Turks, Bosniaks, Roma, and Gorani live together. Beyond their aesthetic appearance, traditional costumes embody historical and social symbolic meanings. Kosovo's traditional garments are significant cultural elements that reflect the identities of various ethnic groups while also carrying the marks of shared life. The aim of this study is to analyze Kosovo's traditional costumes in conjunction with the cultural influences of the ethnic groups living in Kosovo, revealing not only the aesthetic aspects of these garments but also their historical meanings and social values. In the thesis, traditional costumes as cultural elements were evaluated in detail through examples from six different communities living in Kosovo: Albanians, Serbs, Bosniaks, and Gorani. Fabrics, motifs, and colors used in traditional costumes were examined, identifying how these elements impact social identity and reflect both the commonalities and differences arising from cultural interactions. It was found that, in the post-war period, many traditional garments were destroyed or could not be preserved. The study concludes that traditional costumes, as visual cultural elements, play an important role in social peace and coexistence, especially in regions with high cultural diversity. Therefore, it is necessary to document these costumes to ensure their transmission to future generations.

Key Words: Balkans, Kosovo, Traditional Clothing, Fabrics

ÖNSÖZ

Kosova Geleneksel Giysileri ve Kültürel Unsurlarının İncelenmesi isimli yüksek lisans tezinin konusu; Kosova'nın geleneksel giysileri, renkleri, desenleri, süslemeleri ve Kosova'da yaşayan farklı toplulukların giysileri ve giysilerdeki kültürel unsurların araştırılmasıdır. Çalışma ile Kosova'nın görsel kültür unsurlarından olan geleneksel giysilerinin görsel özellikleri, sembolik anlamları incelenerek kültürel mirasın sürdürülebilirliğine katkı sağlanması planlanmıştır. Elde edilen bilgiler ile yazılan tezin bölgeyle ilgili çalışmalar için kaynak oluşturacağı düşünülmektedir.

Yüksek lisans tezi dört ana kısma ayrılmıştır. İlk bölümde; genel olarak geleneksel giyim, görsel kültür açısından önemi ikinci bölümde; Kosova giysilerinde kullanılan kumaş özellikleri ile desen değinilmiştir. Üçüncü bölümde; Kosova'daki kültürel topluluklar ve giyimleri ele alınmıştır. Dördüncü bölümde; geleneksel giysi süslemeleri ve renkler açıklanarak sonuç kısmına geçilmiştir.

Tez çalışmasının gerçekleşmesine olanak sağlayan danışmanım, Doç. Dr. Nilgün BECENEN'e tüm samimiyetimle teşekkür ederim. Değerli yönlendirmeleri, bilgi birikimi ve motivasyon aktarımı olmadan bu tez başarıyla tamamlanamazdı. Aynı zamanda, çalışmamı tamamlarken, beni destekleyen ve bu tez çalışmasının gerçekleşmesine katkıda bulunan birçok kişiye de teşekkürlerimi sunarım.

Kybra ALEMDAR

EDİRNE 2025

İÇİNDEKİLER

ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	v
ŞEKİL LİSTESİ	vii
TABLO LİSTESİ	viii
I. BÖLÜM	1
1. GİRİŞ	1
1.1. Tezin amacı ve konusu	1
1.2. Yöntem	2
II. BÖLÜM	4
2. GELENEKSEL GİYİM, KÜLTÜR VE GÖRSEL İLİŞKİ	4
2.1. Geleneksel giyim tanımı	4
2.2. Geleneksel giyim ve kültürel ilişkileri	5
2.3. Geleneksel giyimın görsel kültür açısından önemi	5
III. BÖLÜM	8
3. KOSOVA'DA GELENEKSEL GİYİMİN TANIMLARI	8
3.1. Kosova'da geleneksel giyimın tarihsel süreci	8
3.1.1. Kosova'da kırsalda yaşayanların giyimi	9
3.1.1.1. Kadın giyimi	10
3.1.1.2. Erkek giyimi	14
3.1.1.3. Gelinlik	18
3.1.2. Kosova'da şehirde yaşayanların giyimi	20
3.1.2.1. Kadın giyimi	21
3.1.2.2. Erkek giyimi	23
3.1.2.3. Gelinlik	25
3.2. Geleneksel giysi kumaş çeşitleri ve özellikleri	26

3.2.1. Pamuklu kumaşlar	27
3.2.2. İpekli kumaşlar	28
3.2.3. Yünlü kumaşlar	30
3.2.4. Keten kumaşlar.....	34
IV. BÖLÜM	36
4. KOSOVA'DA KÜLTÜREL TOPLULUKLARIN GİYİMLERİ	36
4.1. Arnavut topluluğunda giyim	36
4.1.1. Arnavut topluluklarında geleneksel giyimde kültürel unsurlar	42
4.2. Boşnak topluluğunda giyim.....	42
4.2.1. Boşnak topluluklarında geleneksel giyimde kültürel unsurlar.....	45
4.3. Sırp topluluğunda giyim.....	45
4.3.1. Sırp topluluklarında geleneksel giyimde kültürel unsurlar.....	47
4.4. Goran topluluğunda giyim.....	47
4.4.1. Goran topluluklarında geleneksel giyimde kültürel unsurlar	49
V.BÖLÜM	50
5. KOSOVA'DA GİYİM SÜSLEMELERİ	50
5.1. Genel özellikler.....	50
5.1.1. Nakışlar.....	51
5.1.2. Oyalar	52
5.1.3. Boncuklar	53
5.2. Renkler.....	53
VI. BÖLÜM	55
6. BULGULAR	55
VII. BÖLÜM	57
7. SONUÇ VE ÖNERİLER	57
KAYNAKÇA	59

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Geleneksel giysilerin kültürel önemi	7
Şekil 2. Kadın giyim kömbe ve etekli.....	11
Şekil 3. Fistan ve çitollu	12
Şekil 4. Alman Müzesinde Yer Alan Dimija Geleneksel Kıyafeti	14
Şekil 5. Kosova'nın geleneksel kırsal giyimi; Tirq	15
Şekil 6. Xhamadan ve mintan	17
Şekil 7. Herkë ve Japanxhe.....	18
Şekil 8. Goran ve Boşnak köylerinde tercih edilen geleneksel gelinlik	20
Şekil 9. XIX.'da kasabalarda sık görülen kadın giyimleri	22
Şekil 10. Kosova'nın eski şehir sokaklarında kadın giyimi	23
Şekil 11. Şehir estetiğine sahip kosova'nın geleneksel giyimleri	24
Şekil 12. Şehirli kosova gelinliği	25
Şekil 13. Detaylı desenlere sahip geleneksel bir Kosova kumaşı.....	26
Şekil 14. Kosova'nın geleneksel pamuklu ürünleri.....	28
Şekil 15. Kosova'nın Geleneksel Kıyafetleri ve İpek Kumaş Kullanımı.....	30
Şekil 16. Podgur bölgesine ait yöresel yünlü kıyafetler	32
Şekil 17. Kosova'nın geleneksel yün iplikle işlenmiş kıyafetler (Kadın)	33
Şekil 18. Geleneksel el dokuma süreci ve ketenden olma ürünler.	35
Şekil 19. Louis Dupré imzalı Fustanella giyen bir Souliote savaşçısı.....	37
Şekil 20. 19. Yüzyıldan kalma Pietro Marubi fotoğrafında Xhubleta giyen Grudë'li kadın	39
Şekil 21. Dalmatika.....	41
Şekil 22. Has bölgesinden Arnavut kadınlar ve yöresel giysileri	42
Şekil 23. Geleneksel gelin makyajı	44
Şekil 24. Geleneksel düğün töreni giysileri ⁴⁷	45
Şekil 25. Geleneksel Sırp giysileri.....	48
Şekil 26. Hıdırellez giysisi	49
Şekil 27. Geleneksel giysi olan Dimija'nın nakış işlemesi	53

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Pështjellakların kategorize edilmesi.....	38
Tablo 2. Kosova'daki Sırpların geleneksel giysileri.....	46
Tablo 3. Kosova'da geleneksel giyiminde renklerin oynadığı rol.....	55

I. BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1. Tezin amacı ve konusu

Kosova, Balkanlar'ın kültürel zenginliğini temsil eden eşsiz bir bölgedir. Osmanlı dönemine ait camiler, tekkeler, köprüler ve kervansaraylar, Sırp Ortodoks manastırları ve kiliseleri, Roma dönemine ait arkeolojik alanlar ve geleneksel Arnavut evleri Kosova'nın geçmişinin derinliğini ve çeşitliliğini ortaya çıkarmaktadır. Farklı toplulukların ve tarihsel etkilerin bir araya gelmesi, özellikle geleneksel giysiler ve kültürel unsurları açısından, bölgeyi benzersiz kılmaktadır. Kosova'nın kültürel mirası, geçmişi ile geleceği arasında önemli bir köprüdür.¹ Ancak savaşlarda kültürel hazinelerin birçoğu yaygın bir yıkıma uğramıştır.

Giyim, yaşanılan doğa koşullarının etkisi ile şekillenirken, geleneksel giysiler toplumun tarih, sosyal ve yaşadığı olayların etkisi ile şekillenmektedir. Bu nedenle geleneksel giysiler coğrafi bölgeler ve yöreler içinde değerlendirilmektedir.²

Farklı coğrafyalarda simgesel anlayışla oluşan ve kültürün konularından biri olarak gelişen giyim kuşam, tarih boyunca toplumsal kimliğin önemli bir temsilcisi olmuştur.

Kosova'nın geleneksel giysileri, yalnızca günlük kullanım eşyası değil, aynı zamanda halkın kimliğini, tarihini, teknolojisini, yaşam tarzını ve estetik anlayışını

¹ Nicholas Stanley Price, "The thread of continuity - Cultural heritage in post-war recovery, Introduction", https://www.iccrom.org/sites/default/files/publications/2019-11/iccrom_ics06_culturalheritagepostwar_en_0_0.pdf, (12.12.2024), s.17.

² Fikri Salman – Zeynep Atmaca, "Erzurum'da Geleneksel Kadın Giysilerinin Özellikleri", Sanat Dergisi, Cilt 11-17, Sayı 15, 2009, s. 12

yansıtan kültürel öğelerdir. Osmanlı, Bizans, Sırp, Arnavut ve Roma etkileri gibi çok katmanlı tarihsel mirasın bir araya gelmesi, bu giysileri ve kültürel unsurlarını derinlemesine incelemeyi gerekli kılmaktadır.

Kosova’da farklı toplulukların giysilerini tanımlamak, sembolik anlamlarını tespit etmek, bölgedeki kültürel çeşitliliği ve birbirleri ile etkileşiminin ortaya konması açısından önemlidir. Kosova Geleneksel Giysileri ve Kültürel Unsurlarının İncelenmesi isimli tezin amacı; Kosova geleneksel kıyafetlerinin görsel kültür bağlamında kapsamlı bir şekilde incelemek, kültürel mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılması açısından da önemli bir kaynak oluşturmaktır. Tez çalışması ile geleneksel kıyafetlerin süslemeleri, renkleri ve içerdikleri görsel unsurların kültürel anlamları araştırılarak, toplumun tarihî, sosyal ve kültürel dokusu ile geleneksel kıyafetler arasındaki bağlantının belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Yüksek lisans tezin konusu; Arnavut, Sırp, Boşnak ve Goran toplulukların kadın ve erkek kıyafetleri, süslemeleri, renkleri ve kullanılan motiflerin kültürel bağlamda anlamlarını ve Kosova geleneksel giysilerindeki etkileridir. Tezde; **geleneksel giyim, geleneksel giyimin görsel kültür açısından önemi, Kosova giysilerinde kullanılan kumaş özellikleri, desenleri, Kosova’daki kültürel topluluklar ve giyimleri, Kosova giysi süslemeleri ve renkleri,** gibi konular incelenmiştir.

1.2. Yöntem

Kosova'nın geleneksel giysileri konusu yeterli detaylı araştırmaların olmadığı bir alandır. Araştırma konumuzu ele almak için görüşmeler, etnografya ve arşivler dahil olmak üzere çeşitli veri ve kaynak türlerine dayalı araştırmalar yapılmıştır.

Çalışmada ilk olarak, Türkiye ve Kosova üniversitelerinin kütüphanelerinde bulunan konuyla ilgili Türkçe, Arnavutça, İngilizce kitap, makale, tez, gazete

haberleri ve köşe yazıları taranarak tez konusuna uygun, kaynaklar belirlenmiştir.

Yazılı kaynaklardan alınan bilgiler ışığında Kosova ve farklı Balkan Şehirlerine ait müzelerde yer alan Kosova geleneksel giysiler incelenerek, yorumlanmıştır. Geleneksel giysileri kullanan, üretimini devam ettiren ve bu konuda bilgisi olan kişilerin bilgilerinden yararlanılmıştır. Sonuç ve önerilerde, arşivlerden, görsel ürünlerden ve akademik kaynaklardan elde edilen veriler yorumlanmıştır.

II. BÖLÜM

2. GELENEKSEL GİYİM, KÜLTÜR VE GÖRSEL İLİŞKİ

2.1. Geleneksel giyim tanımı

Her toplumun arkasında tarihsel bir deneyim vardır ve bu deneyim, geleneksel yapıyı oluşturan kültürel unsurlarına yansır. Modernleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan yaşam tarzları, toplumları geleneksel yapılarından uzaklaştırmakla kalmamış, aynı zamanda birçok maddi ve manevi formda değişikliklere yol açmıştır. Bu değişen formların en belirgin örnekleri giyim ve gelinliklerde görülmektedir.

Geleneksel giyim, bir toplumun kültürel kimliğini, tarihsel mirasını, yaşadığı olayları ve toplumsal yapısını ifade eden önemli bir unsurdur. Geleneksel giysiler, estetik bir ürün olmanın yanı sıra, sosyal statü, yaş, cinsiyet ve inançlar gibi unsurları görsel olarak temsil etmektedir. Özellikle farklı kültürlerle yaşınlan bölgelerde toplumun kendi kimliğini koruma ve ifade etme aracıdır. Kosova'da geleneksel kıyafetler, yalnızca bireysel kimliklerin değil, aynı zamanda bölgedeki farklı topluluklar arasında geçmişten günümüze süregelen etkileşimlerin ve farklı kültürlerin izlerini taşımaktadır.³Kosova'daki geleneksel giyimin sembolik anlamlarının izlenmesi, bölgedeki kültürel çeşitliliği daha iyi anlamamıza yardımcı olur. Bu giyim unsurlarının araştırılması, tarihsel, sosyo-kültürel yapıyı anlamak ve kültürel mirası korumak için önemlidir.⁴

³ Armend Begisholli, "MUZE Etnografik", <https://knowledgecenter.ubt-uni.net/etd/984/>, (12.12.2024). s.17.

⁴Noel Malcolm, "Kosovo: A Short History",https://archive.org/details/kosovo-a-short-history_202104/page/n9/mode/2up, (12.12.2024). s. 315.

2.2. Geleneksel giyim ve kültürel ilişkileri

Bayrağından bile farklı kültürlere ev sahipliği yaptığı belli olan Kosova'nın, giyim tarzları, bölgesel farklılıklar ve etnik grupların etkisiyle şekillenmiştir. Kosova'nın geleneksel giysilerinin incelenmesi, yalnızca tarihsel bir araştırma değil, aynı zamanda sosyolojik, etnografik ve estetik boyutlarıyla zengin bir kültürel diyalogun kapılarını açmaktadır. Bu giysiler, sadece bireylerin kimliklerini ve sosyal statülerini göstermekle kalmaz, aynı zamanda toplumun tarih boyunca kazandığı kültürel deneyimlerini de göstermektedir. Geleneksel kıyafetler, toplumun geleneklerini ve göreneklerini koruma ve aktarma, toplumsal barışa katkı konusunda da önemli bir rol üstlenmektedir.

Kosova'daki geleneksel kırsal ve şehir kıyafetleri, bölgenin tarihsel süreçlerinde yaşanan siyasi, sosyal ve kültürel değişimlerin bir yansıması olarak araştırma için önemli bir alan sunmaktadır. Geleneksel giyimler, aynı zamanda toplumun döneme ait sanatsal yaratıcılığını, doğal kaynaklarını işleyebilme becerisini, tekstil teknolojisini, ekonomisini kuşaktan kuşağa aktarımını da sağlamaktadır.

2.3. Geleneksel giyimin görsel kültür açısından önemi

Geleneksel kıyafetler, toplumsal yapının devamlılığının sağlanması açısından önemli bir faktördür. Toplumsal faydaları farklı alanlarda görülmektedir. Toplumsal faydalar; kimlik ve aidiyet, tarihsel bağ, el sanatları ve zanaatkarlık, ritüel ve sembolizm, çeşitlilik ve dayanışma beş grupta açıklanabilir.

Kimlik ve Aidiyet: Kosova'nın geleneksel giysileri, halkın etnik ve kültürel kimliğini yansıtarak toplumsal aidiyet duygusunu pekiştirir. Bu kıyafetler, farklı bölgelerdeki toplulukların kültürel özgünlüklerini en iyi şekilde ifade etmelerine

olanak tanır.

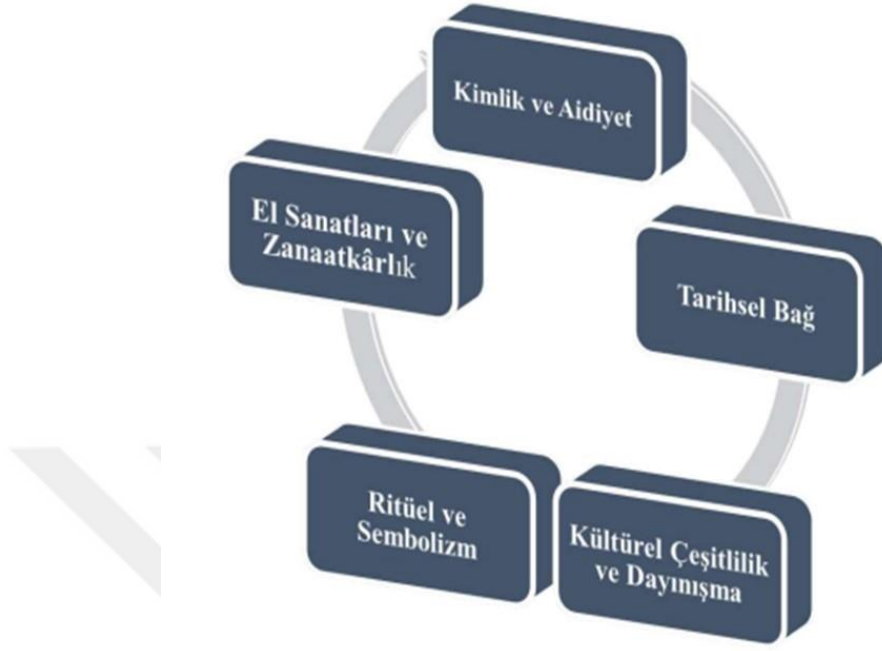
Tarihsel Bağ: Geleneksel kıyafetler, geçmişten günümüze uzanan bir kültürel köprü işlevi görmektedir. Özellikle düğünler, dini bayramlar ve diğer özel günlerde tercih edilen giysiler, Kosova halkının tarih boyunca yaşadığı dönüşümleri kavramak açısından önemli bir araçtır.

El Sanatları ve Zanaatkârlık: Geleneksel giysiler, el emeği ve zanaatkârlığın değerli birer ürünü olarak karşımıza çıkar. Özellikle dokuma, işleme örgü gibi tekniklerin bu kıyafetlerde kullanılması, Kosova'nın geleneksel el sanatları kültürünü canlı tutmaktadır.

Ritüel ve Sembolizm: Geleneksel giysiler, el emeği ve zanaatkârlığın değerli birer ürünü olarak büyük öneme sahiptir. Özellikle dokuma, işleme, dikim, renk ve örgü gibi tekniklerin bu kıyafetlerde kullanılması, Kosova'nın zengin el sanatları kültürünü yaşatmaktadır.

Kültürel Çeşitlilik ve Dayanışma: Kosova'nın çok kültürlü yapısı, geleneksel kıyafetlerine de derin bir şekilde yansımaktadır. Arnavut, Türk, Sırp ve Boşnak gibi farklı etnik grupların giyimleri, zengin ve ortak bir kültürel mirası gözler önüne sermektedir. Şekil 1.1 geleneksel giyimin kültürle ilişkisi gösterilmektedir.

Küreselleşmenin sonuçlarından biri olarak dünya genelinde modanın etkisiyle insanların giyimleri birbirine benzer bir yapıya dönüşmüştür. Geçmiş yıllarda her ülkenin, her bölgenin hatta her şehrin geleneksel unsurları olduğu için giyen kişiye ait sosyal, kültürel ve ekonomik faktörler giysiler kullanılarak ayrılmıştır. Aynı şekilde kadınların giyimlerinde kullandıkları renklerden, süslemelerden ya da baş örtme şekillerinden bekâr ya da evli olup olmadıkları ya da eşini kaybetmiş olması gibi sormadan cevabını alabileceğimiz bilgiler giysiler aracılığı ile çevreye aktarılmıştır

Şekil 1. Geleneksel giysilerin kültürel önemi

Günümüzde ise kadın giyimlerinden sosyo-kültürel özelliklere dair bilgi alınmadığı gibi farklı ülkelerde yaşayan insanların giysilerinin birbirleri ile aynı olduğu görülmektedir.

III. BÖLÜM

3. KOSOVA'DA GELENEKSEL GİYİMİN TANIMLARI

3.1. Kosova'da geleneksel giyimin tarihsel süreci

Kosova'nın geleneksel giyim tarihi, bölgenin tarih boyunca geçirdiği sosyal, kültürel ve siyasi dönüşümleri yansıtan çok katmanlı bir hikâyeye sunmaktadır. Bu giyim tarzları, yerel iliryalı köklerden beslenmiş, Roma İmparatorluğu'nun estetik anlayışından etkilenmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun derin izleriyle şekillenmiştir. Bu etkiler, her biri bölgenin çok yönlü geçmişini harmanlayan zengin bir dokuma metaforunu oluşturmaktadır. Kosova'nın geleneksel giyim kültürü, İlliryahılar döneminde doğal materyallerin sade ama işlevsel kullanımıyla şekillenmiştir. Dönemin kıyafetleri, hayvansal ürünlerden yerel yünün ve ketenin işlenmesiyle hazırlanmıştır. O ürünlerde, dayanıklılık ve estetik önemlidir. Giysiler, bölgenin zorlu iklimine uygun olarak kalın kumaşlardan üretilmiş, doğal motiflerle süslenerek bir tür sanat eseri haline getirilmiştir. Roma döneminde Kosova'nın kıyafet kültüründe zarif dokuma tekniklerini ve geometrik desen anlayışını getirilmiştir. Bu dönemde, özellikle renkli ipliklerin ve metal aksesuarların giyim üzerinde daha yaygın kullanıldığı görülmüştür. Bizans etkisi ile de giyim kültürüne dinî semboller, zengin kumaşlar ve detaylı nakışlar getirilmiştir.⁵

Osmanlı İmparatorluğu'nun Kosova'ya hâkim olduğu yüzyıllar boyunca, geleneksel kıyafetler hem dokuma tekniği hem de tasarımsal olarak büyük bir değişim geçirmiştir. Osmanlı'nın getirdiği tekstil teknikleri ve ipek gibi lüks kumaşlar, Kosova'daki giyim anlayışını geliştirmiştir.

⁵Noel Malcolm, "Kosovo: A Short History", https://archive.org/details/kosovo-a-short-history_202104/page/n9/mode/2up, (12.12.2024). s. 315.

Osmanlı etkisi, en belirgin olarak erkek giyiminde, Tirq denilen şalvar benzeri pantolon, kadın giyiminde mintan, entari ve zengin süslemelerle bezeli başlıklar da görülmektedir.

Tirq pantolonlar, beyaz keçeden yapılı ve ince işlenmiş siyah şeritlerle süslenirdi. Kadınların giyiminde, altın ve gümüş takılar, bu dönemde kıyafetlerin tamamlayıcısı haline gelmiş, kadınların zarafetini ve ailelerinin statüsünü simgeler oluşturur.

Slav etkileri, özellikle desenlerde ve dokuma tekniklerinde kendini göstermiştir. Bu dönemde dokunan çoraplar, pelerinler ve başörtülerde kullanılan motifler, Kosova'nın diğer Balkan kültürleriyle ortak dokularını yansıtmaktadır. Ancak bu etkiler hiçbir zaman Osmanlı ve yerel kültür kadar baskın bir şekilde hissedilmemiştir.

Geleneksel kıyafetler, sadece birer giysi değil, Kosova halkının kimliğini, tarihini ve dayanıklılığını temsil eden kültürel semboller olarak görülmektedir. Kosova'nın geleneksel kıyafet tarihi bir sanat galerisinde sergilenen tablolara benzetilebilir: her parça, bölgenin karmaşık tarihini anlatan ve onu geleceğe taşıyan bir hikâyeye sunmaktadır⁶.

20. yüzyılda geleneksel kıyafetler, yerini moderniteyle bırakarak günlük hayatta daha az görülmüştür. Geleneksel kıyafetler, renkli kostümler, korunmaya çalışılan kültürel değerlerdendir. Kosova'nın folklorik toplulukları ve kültürel organizasyonları, bu mirası canlı tutmak için büyük çaba sarf etmektedir.

3.1.1. Kosova'da kırsalda yaşayanların giyimi

Kosova kırsalında yaşayan insanlar, köklü bir gelenekle modern dünyanın

⁶ Sanat Eleştiricisi, İtir Muharremi (2024, Mart 3). Arti i tekstilit në Galeri Kombëtare të Kosovës <https://prointegra.ch/arti-i-tekstilit-ne-galeri-kombetare-te-kosoves/>

talepleri arasında dengede bir yaşam sürmektedir. Hayatları doğayla uyumlu, geleneklere bağlı ve toplumsal ilişkiler açısından güçlüdür. Bu bağlamda, kırsal halk sadece Kosova'nın değil, genel olarak Balkanlar'ın kültürel zenginliğini ve çeşitliliğini temsil eden önemli bir topluluktur diyebilmekteyiz. Kosova'nın kırsal kesimlerinde geleneksel giyim, işlevsellik, estetik ve toplumsal statü sembolizmi olarak tanımlanmaktadır.

3.1.1.1. Kadın giyimi

Kadın giyimi, yaş, sosyal statü, coğrafi bölge ve kullanım amacına göre çeşitlenir. Giyilen kıyafetler, geçmişte toplumsal rolleri belirlerken, bugün Kosova'nın kültürel mirasının korunmasında önemli bir role sahip olmaktadır. Kosova'nın kırsal kesimlerinde kadın giyimi üç ana kategoriye ayrılmaktadır;

- Kömbe ve İki Etekli Giyim (Mbështjellakë)
- Fistan ve Çitollu Giyim
- Dimi (Pantolonlu Giyim; fakat bu pantolon şalvarı daha çok andırmaktadır.)

Kömbe ve iki etekli giyim (Mbështjellakë): Bu giyim tarzı, özellikle Dukagjin Ovası, Rugova ve Has gibi bölgelerde yaygındır. Kadınlar, uzun, beyaz ketenden yapılmış işlemeli gömlekle beraber, "mbështjellakë" denilen iki parçalı bir etek giyerler. Kıyafetlerin üzerindeki nakış ve desenler, ait olunan köy veya aşiret kimliğini göstermektedir. Genellikle iki parçadan oluşan bu özel giysi, kadınların beline dolanarak kullanılan bir etek formundadır. Yapımında kullanılan kumaşlar, yerel dokumacılığın en güzel örneklerini sergiler, pamuk, yün ve keten gibi doğal malzemeler özenle işlenerek farklı desenler ve motiflerle süslenmektedir. Her bir desen ve renk, ait olunan bölgeyi, aileyi ya da kişisel tercihleri yansıtmak üzere tasarlanmıştır. Kumaşların dokusu ve seçimi, kullanım amacına göre farklılık gösterir. Kış aylarında kalın yün kumaşlar tercih edilirken, günlük kullanıma uygun modeller daha sade ve pratiktir. Öte yandan, özel günlerde giyilen mbështjellakë, parlak renkler ve ince el işçiliğiyle bezenmiş detaylarla öne çıkmaktadır. Kırmızı,

beyaz ve siyah gibi renklerin kültürel sembolizmi de bu giysinin tasarımında kendini göstermektedir. Kırmızı hayatı ve enerjiyi, beyaz saflığı, siyah ise olgunluğu sembolize etmektedir. Yerel dokuma tezgâhlarında hazırlanan bu giysiler, bir zanaatkârlık ürünüdür. Gündelik hayatta olduğu kadar düğün, bayram gibi kutlamalarda da yer bulan mbështjellakë, Kosova'nın kırsal yaşamındaki kadınların kimliğini ve kültürel bağlılığını temsil etmektedir.⁷

Şekil 2. Kadın giyim kömbe ve etekli⁸

Fistan ve Çitollu, Kosova'daki kırsal yaşamın bir parçası olarak, hem estetik hem de işlevsel açıdan büyük bir önem taşımaktadır.

Fistan ve çitollu giyim: Kosova'nın geleneksel kırsal yaşamında, kadınların önemli günlerde özellikle düğünlerde ya da bayramlarda kullandığı giysilerden biridir fistan. Genellikle uzun ve vücuda oturan bir tasarıma sahiptir. Kumaş olarak, günlük kullanımda pamuklu ya da yünlü olan fistanlar, daha özel günlerde ise ipek ya da daha ince kumaşlardan üretilmektedir. Renk açısından genellikle kırmızı, siyah

⁷ Donat Karaxha, "Menaxhimi i Stoqeve dhe Ndikimi i Tij Ne Profitin e Kompanise",

⁸ <https://pin.it/2M4tdh2Ap>

ve beyaz gibi güçlü ve anlamlı renkler kullanılmaktadır. Fistan, bel hizasında dantel, boncuk ya da işlemlerle süslenmektedir.

Çitollu, kadınların hem iç hem de dış mekânlar da giyebileceği pratik ve geleneksel bir parçadır. Bele takılan, geleneksel bir kuşak türüdür. Şalvar ya da etekle birlikte kullanılmaktadır (Şekil 2.2). Fistanın üzerine giyilen bu parça, daha ince kumaşlardan yapılır ve günlük yaşamda kullanılmaktadır.

Fistan, düğünler ve özel kutlamalar gibi toplumsal etkinliklerdeki önemli yeriyile kültürel mirasın bir parçasıyken, çitollu daha günlük ve fonksiyonel bir giysi olarak yaşamın içinde yer almaktadır. Kumaş seçimleri, yerel üretim ve işçilikle şekillenen bu giysiler, geleneksel el sanatlarının korunmasına ve kadınların toplumdaki rollerinin vurgulanmasına katkıda bulunmaktadır.⁹

Şekil 3. Fistan ve çitollu¹⁰

⁹ Pula, V. (2019). Kampus Universitat Bibloteka

¹⁰ <https://www.albanian-folklore.com/pictures/book-39/329.jpg>

Dimi (Pantolonlu Giyim): Dimi (veya bazı bölgelerde dimja) Kosova'daki geleneksel kadın giyiminde, özellikle köy yaşamında önemli bir yer tutmaktadır. Diğer geleneksel kıyafetlerle karşılaştırıldığında, dimi daha geç bir tarihte, genellikle 20. yüzyılın başlarında, kırsal kesimde yaygınlaşmış bir giyim türüdür.

Dimi, genellikle bel hizasında dar olan ve aşağıya doğru genişleyen, uzun bir elbisedir. Bu giysi, pratikliği ve rahatlığıyla dikkat çeker, bu yüzden hızlıca günlük yaşamda benimsenmiştir. Kumaş olarak, sıcak iklimlerde giyilen pamuklu veya ipek gibi hafif malzemeler tercih edilirken, soğuk havalarda yün gibi daha kalın kumaşlar da kullanılmaktadır. Farklı kumaş türlerinin kullanılması, mevsim değişikliklerine uygun hale getirilen giysinin kullanımını arttırmaktadır. Bu, diminin fonksiyonel bir yönünü göstermektedir. Özellikle kırsal yaşamda, kadınların işlerini yaparken rahat hareket etmelerini sağlamak için tercih edilen bu giysi, bir anlamda işlevselliği ve gelenekselliği birleştirmektedir.

Dimi, genellikle sade bir süslemeye sahiptir, ancak bazı bölgelerde kenarlarına, yakalarına veya eteklerine dantel, işleme veya nakış gibi süslemeler eklenebilmektedir.

Bu detaylar, diminin daha özel günlerde de kullanılmasını sağlamaktadır. Kumaşın dokusu ve işçiliği, geleneksel giyim tarzlarını yansıtan bir diğer önemli özelliktir. Şekil 2.3 te bir müze de sergilenen dimi (Pantolonlu) giyim yer almaktadır.

Şekil 4. Alman Müzesinde Yer Alan Dimija Geleneksel Kıyafeti¹¹

3.1.1.2. Erkek giyimi

Kosova erkek giyimi, tarihsel ve kültürel zenginliğin bir yansıması olarak oldukça dikkat çekmektedir. Geleneksel kıyafetler, kullanılan kumaşlardan işçiliğe, sembolik anlamlarından, giysilerin işlevine kadar pek çok açıdan Kosova halkının günlük yaşamını ve sosyal yapısını yansıtmaktadır. Erkek giyiminde öne çıkan ve müzelerde korunan spesifik giysiler; Tirq, Xhamadan ve Mintan, Herkë ve Japanxhë olarak adlandırılmaktadır.

Tirq; Kosova erkek giyiminin en belirgin parçasıdır ve geleneksel kıyafetlerin vazgeçilmez bir unsurudur (Şekil 5). Genellikle şayak kumaşından yapılır, ancak yerel koşullara ve tercihlere göre başka kumaş türleri de kullanılır. Şayak, dayanıklı ve hafif yapısıyla Kosova'nın kırsal bölgelerinde sıkça tercih edilen bir malzemedir. Tirq'in beyaz zemin üzerine işlenen siyah gajtan süslemeleri, giysinin estetik bir görünüm kazanmasına katkı sağlamaktadır.

¹¹ Museum Europaischer Kulturen, "Dimija", <https://smb.museum-digital.de/object/103729>, (13.12.2024). s.1.

Gajtanlar (süslemeler), genellikle ipek veya pamuk ipliklerle işlenir ve kıyafetin hem fonksiyonel hem de dekoratif yönünü pekiştirir. Bu süslemeler, giyenin sosyal statüsünü vurgular, gajtan sayısı arttıkça, kişinin toplumdaki yerinin de daha yüksek bir statüye sahip olduğunu işaret etmektedir.

Tırq, sadece bir pantolon değil, aynı zamanda geleneksel törenlerde giyilen ve statüyü simgeleyen önemli bir parçadır. Kıyafet, günlük yaşamda genellikle sade bir şekilde giyilse de özel günlerde daha şık ve işlevsel versiyonları tercih edilmektedir. Gajtanların yoğunluğu, tasarımı ve kullanılan kumaşın kalitesi, kıyafetin birer sembol haline gelmesine olanak sağlamaktadır.

Kosova'nın çeşitli köylerinde, farklı stil ve desenlerde tırq üretimleri yapılmaktadır. Bu durumda, her bölgenin giyim kültürünün özgünlüğünü ve yerel el işçiliğinin zenginliğini göstermektedir.¹²

Şekil 5. Kosova'nın geleneksel kırsal giyimi; Tırq¹³

¹². Nebi Bardhoshi – Arsim Canolli, “Kosova Antropologjike”,https://www.academia.edu/90534324/Kosova_Antropologjikes, s. 25.

¹³ <https://www.necladursun.com/osmanli-turk-etkisi-altindaki-geleneksel-kiyafetler-sergisi>

Xhamadan ve Mintan: Kosova'nın kırsal bölgesinde erkeklerin geleneksel giyiminde önemli yer tutan iki temel parçasıdır. Bu giysiler, genellikle şayak kumaşından yapılır ve belirli geleneksel süslemelerle zenginleştirilmektedir. Xhamadan, genellikle kolsuz bir üst giysi olarak bilinmektedir (Şekil 6). Kısa kollu olmasına rağmen, sosyal etkinliklerde ve günlük yaşantıda oldukça yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Şayaktan yapılan bu xhamadan, üzerine siyah gajtan süslemeleriyle estetik bir görünüm kazandırılmaktadır. Ayrıca, özel günlerde altın ya da ipek ipliklerle işlenmiş versiyonları da tercih edilmektedir. Özellikle törenler ve kutlamalar gibi önemli etkinliklerde, xhamadanların işçiliği ve zarafeti daha belirgin hale gelmektedir.

Mintan, uzun kollu bir gömlek olarak kullanılır ve genellikle beyaz şayaktan yapılmıştır. Mintanın uzun kolları, kış aylarında daha fazla tercih edilmesini sağlamaktadır. Üzerinde yine siyah gajtanlar bulunur, ancak bazı özel versiyonlarda altın, gümüş veya ipek gibi daha değerli malzemelerle süslemeler yapılmıştır. Mintan, hem günlük yaşamda hem de özel günlerde giyilebilir ve vücuda oturan bir yapıya sahiptir.

Kosova'daki Mintanın kullanım amacı, Türk kültüründeki gömlek benzemektedir. Mintanın tarihi daha eskiye dayanmaktadır.¹⁴

Herkë ve Japanxhe; Kosova'nın erkek giyiminde soğuk iklim koşullarına uygun geleneksel kıyafetlerdendir. Her iki parça da özellikle kış aylarında ve seyahatlerde kullanılmaktadır. Herkë, genellikle şayaktan yapılan kısa kollu bir cekettir. Kışın, vücudu koruyan hafif ama sıcak bir giysi olarak kullanılmaktadır. Herkë, dışarıda geçirilen zamanlarda vücudu rüzgar ve soğuktan korur.

Geleneksel olarak, şayak kumaşı bu giysiye dayanıklılık kazandırırken, gajtan süslemeleri de hem estetik hem de işlevsel bir detay sunmaktadır.

¹⁴ Radet, G. (1895). En Phrygie. Rapport Sur Une Mission Scientifique en Asie Mineure, Nouvelles Archives des Missions Scientifiques et Littéraires

Şekil 6. Xhamadan ve mintan¹⁵

Japanxhe, uzun bir pelerin görünümündedir. Özellikle soğuk kış günlerinde, bir koruyucu katman olarak tercih edilmektedir.

Japanxhe, rüzgârı kesen ve vücuda sıcaklık sağlayan şayak kumaşından yapılmıştır. Uzunluğu, taşınabilirliği ve pratikliği ile dikkat çekerken, zorlu hava koşullarında erkeklerin rahatça hareket etmelerini sağlamaktadır.

¹⁵ Glauk, "Folklore: Traditional Albanian Clothing", <https://www.eupedia.com/forum/threads/traditional-albanian-clothing.30449/>, (14.12.2024).

Şekil 7. Herkë ve Japanxhe¹⁶

3.1.1.3 Gelinlik

Kosova'nın farklı bölgelerindeki gelinlikler, hem sosyal hem de kültürel açıdan derin anlamlar taşımaktadır. Toplumun estetik anlayışını ve yaşam biçimini yansıtmaktadır.

Kosova'nın geleneksel gelinlikleri, büyük bir özenle tasarlanır ve bölgesel farklılıklar göstermektedir. Geleneksel gelinlikler genellikle beyaz renkte olsa da, bazen kırmızı, sarı veya mavi gibi canlı renklerle de süslenmiş olabilmektedir. Renkler evliliğin bereketini simgelemektedir.

¹⁶ Türkiye Kültür Portalı, "Kültür Atlası", <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bursa/kulturatlasi/erkek-giyimi>, (14.12.2024).

Bu gelinlikler, belirli bir köy veya bölgenin geleneklerine göre değişiklik göstermektedir. Kadının toplumsal statüsünü, ailesinin zenginliğini veya sosyal konumunu simgelemektedir.

Kullanılan kumaşlar kaliteli ipek, yün, şayak ve bazen organze gibi malzemelerden yapılmıştır. Bu kumaşlar, gelinlerin güzelliğini vurgulamak için seçilmektedir. Yün ve şayak gibi kumaşlar daha geleneksel ve kırsal alanlarda yaygınken, şehirlerde genellikle ipek, organze gibi kumaşlar tercih edilmektedir. Şayak, özellikle soğuk iklimlerde gelinlerin rahat hareket edebilmesini sağlayan sağlam bir kumaştır, yün ise gelinlerin soğuktan korumaktadır. Özellikle altın veya gümüş ipliklerle işlenmiş desenlerle süslenirler ve bu işlemler genellikle zengin yöresel motifler içermektedirler. Çiçek, geometrik desenler veya mitolojik sembollerle bezeli olabilmektedirler. Tercihe bağlı olarak, değerli taşlarla veya boncuklarla süslenmiş yaka, kol ve etek uçlarına sahip olabilmektedirler.

Gelinlikler, düğün töreninin geleneğine göre, gelinin başına başlık veya örtüler de eklenmektedir. Bu başlıklar, bazen şal gibi geleneksel örtülerle tamamlanabilir. Kosova'daki müzelerde, özellikle Kosova Etnoloji Müzesi ve Kosova Ulusal Müzesinde geleneksel gelinlikler büyük bir titizlikle korunmaktadır. Bu gelinlikler, ziyaretçilere sadece bir estetik değer sunmakla kalmaz, aynı zamanda Kosova'nın geçmişini anlatan birer görsel kültür belgesi olarak kabul edilmektedir.

Gelinlikler, kültürel mirası yaşatmak adına özel sergilerde yer alır ve etnologlar ve araştırmacılar tarafından incelenmektedir.

Gelinliklerin tasarımları genellikle vücuda oturan, A-line kesiminde olup zarif bir şekilde yere kadar iner. Bu tasarım, gelinin düğün boyunca rahat hareket edebilmesini sağlarken, geleneksel dantel ve boncuk işçilikleri de gelinliğin estetik zarifliğini artırmaktadır. Bu geleneksel gelinlikler, sadece estetik değil, derin kültürel

anlamlar taşımaktadır.¹⁷

Şekil 8 de renkli ipliklerle işlenmiş çiçek motifler içeren geleneksel gelinlik gösterilmektedir. İşlemelerin çokluğu ve renkliliği dikkat çekmektedir.

Şekil 8. Goran ve Boşnak köylerinde tercih edilen geleneksel gelinlik¹⁸

3.1.2. Kosova'da şehirde yaşayanların giyimi

Kosova şehirlerinde yaşayanların geleneksel giysileri, 19. yüzyıl boyunca önemli değişimlere uğramıştır. Bu dönemdeki giysilere etki eden başlıca faktörler; ev

¹⁷ William Anderson, "Fortification and Landscape Transformation in Late Antique Pessinus", Journal of Mediterranean Archaeology, Volume 1, Number 26, 2003, s. 5.

¹⁸ <https://www.creatorpro.ai/>

ekonomisinin bozulması, kırsal kesimde şehirlerin etkisinin artması, el sanatlarının kullanımının azalması ve sanayileşmedir. Bu faktörler, köylülerin giydiği kıyafetlerin şekli ve içeriği üzerinde büyük bir değişim yaratmıştır. Sanayi ürünlerinin köylere girmesiyle, kumaşlar, aksesuarlar ve hazır giyim ürünleri kullanılmaya başlanmıştır. İtalya, Almanya, Viyana gibi ülkelerden gelen kumaşlar ve süslemeler, özellikle düğün kıyafetlerinde ve zengin sınıfların giyiminde önemli bir yer tutmuştur. Birçok köyde de, geleneksel giysilerle birlikte fabrikasyon kumaşlar ve süslemeler kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum geleneksel giysilerde el sanatları ve geleneksel motiflerin kullanımını azaltmıştır. Zamanla sanayileşme ile yeni kumaşlar ve işleme teknikleri köylülerin giyimlerin de yerini almıştır.

Geleneksel giysilerdeki değişim, şehirlerin modasına etkilemiştir. Şehir giyimindeki yeni moda, köylerdeki giyimleri etkileyerek daha fazla sanayi ürünlerinin kullanımına yol açmıştır. Şehirli kadınların giyiminde kullanılan fabrikasyon motifler, desenler, köylülerin giyimlerinde de görülmeye başlamıştır. Ancak fustanella gibi bazı geleneksel erkek kıyafetleri, şehirde yaşayan köylüler ve şehirli erkekler arasında hala popülerdir.¹⁹

3.1.2.1. Kadın giyimi

Şehirli kadın giyiminde yer alan geleneksel giysilerden en önemlisi şalvardır. Şalvar, geniş, rahat kesim bir giysi olup, geleneksel el işçiliğiyle süslenmektedir. Şalvarlar, mevsimine göre bazen yün, ipek kumaşlarla bazen de dışarıdan ithal edilen kumaşlarla dokunmaktadır. Her bir kumaşın dokusu, kadının kimliğini ve yaşadığı toplumsal katmanı sembolize etmektedir.

Kadınların giysilerinde, bazen sade süslemeli veya süslemesiz ipek, şifon elbiseler bazen de el işçiliğiyle süslenmiş, ipek, pamuklu kumaşlar kullanılmaktadır.

¹⁹ Noel Malcolm, Kosova, Sabah yay., Çev. Özden Arıkan, İstanbul, 1990. P 28

Şekil 9. XIX.'da kasabalarda sık görülen kadın giyimleri²⁰

Şehirli kadınların giysileri, geleneksel gajtan ve dantel süslemeleri ile geleneksel dünyanın zarif hatlarını modern şehir hayatına taşımaktadır. Şehir giysilerindeki ince işçilik ve motifler, yüzyılların birikimini ve kültürel çeşitliliği yansıtmaktadır. Şehirli Kosova kadınlarının elbiselerindeki motifler de birer kültür mirasıdır. Özellikle çiçek desenleri, halkın geçmişten gelen bağlılıklarını ve doğaya olan derin sevgisini yansıtmaktadır. Bu desenler, eteklerden yakalara, başörtülerinden kemerlere kadar her alanda kullanılmaktaydı.

Ancak bu geleneksel unsurlar, yavaşça şehrin modern dokunuşlarıyla harmanlanarak şık, lüks ve fonksiyonel hale gelmiştir.²¹ Şekil 9 'da şehirli kadın giyimlerindeki geleneksel etkiler görülmektedir.

²⁰ <https://se.pinterest.com/pin/423338433721004586/>

²¹Jenifer M. Scarce, "Lord Byron (1788-1824) in Albanian Dress", <https://quod.lib.umich.edu/cgi/p/pod/dod-idx/lord-byron-1788-1824-in-albanian-dress-a-sartorial-response.pdf?c=ars;idno=13441566.0047.007;format=pdf>, (15.12.2024), s.158-177

Şekil 10. Kosova'nın eski şehir sokaklarında kadın giyimi²²

Kosova'nın şehirlerinde 19. yüzyıl boyunca kadın giyimi, geleneksel dokularla harmanlanmış yenilikçi bir stilin izleri görülürken, zamanla geleneksel kumaşlar yerini yavaşça yabancı dokumalara bırakmıştır.

3.1.2.2. Erkek giyimi

Erkeklerin giyimleri, şehrin yaşam tarzı ile kırsal geleneklerin kesişim noktasında şekillenmektedir. Bu dönemde erkek giyiminde Fustanella (beyaz şalvar), yün ceketler ve deri çizmeler gibi temel unsurlar olarak ön plana çıkarken, fabrikasyon ürünlerle zenginleşmiş ve çeşitlenmiştir. Fustanella gibi geleneksel giysiler, zamanla yerini ceketlere ve pantolonlara bırakmıştır. Ancak fustanella hala, özel günlerde ya da geleneksel törenlerde, şehirli erkeklerin üzerinde görülen önemli bir giysi olarak kalmaya devam etmiştir.

²² <https://www.eupedia.com/forum/threads/traditional-albanian-clothing.30449/>

Geleneksel Fustanellalar, şajaktan yapılmış, bazen ipek veya pamuk karışımı kumaşlarla işlenmiş kıyafetleridir. Bu kıyafetler, şehrin aristokrat kesiminin statüsünü belirlerken, köylülerin sade tarzından ayrılan ince işçilikle bezenmişti.

Ceketler ve jiletler ise, Fransız modasından etkilenerken şehirli erkeklerin gardıroplarını zenginleştirmiştir. Şehirli erkekler, genellikle ipekli astarlarla işlenmiş düz renkli veya kareli kumaşlarla yapılan ceketler giymişlerdir. Bu ceketlerin üzerinde bazen gümüş düğmeler ve altın işlemler gibi süslemeler yer almıştır. Süsleme malzemeleri ve teknikleri zenginlik ve prestij göstergesi olmuştur.

Erkeklerin şehirde en kullandığı geleneksel giysi kombini, gömlek, beyaz şalvar ve kısa ceket den oluşmuştur. Özellikle şalvarlar, hem rahatlık hem de şıklığı bir arada sunar, genellikle yün veya ipek karışımı kumaşlardan dokunmuştur. Giysiler, başa giyilen başlık, fes ve kasket gibi aksesuarlarla tamamlanırken, ayaklarda deri ayakkabılar yer almıştır.

Şekil 11. Şehir estetiğine sahip kosova'nın geleneksel giyimleri²³

²³ <https://shqiperia-etnike.com/veshjet-popullore-shqiptare/>

Erkek giyiminde, zamanla batı etkileri ve şehirleşmenin artan etkisiyle daha modern tasarım ve kumaşlara yer verilmeye başlanmış olsa da, geleneksel öğeler de her zaman varlığını sürdürmüştür. Yani erkek giyimi, hem fonksiyonel hem de kültürel anlamda çok katmanlı bir yapıya bürünmüştür.²⁴

3.1.2.3. Gelinlik

Kosova'daki gelinlikler, tarihsel süreç içerisinde toplumsal ve kültürel değişimlere paralel olarak farklılıklar göstermiştir. 19. yüzyılın sonlarına doğru gelinlikler, köy ve şehir arasında farklılaşırken, şehirlerde batı etkilerinin artmasıyla birlikte farklar giderek daha belirgin hale gelmiştir. Geleneksel gelinlikler, yerel kumaşlardan yapılır, boyalı ipliklerle motifler işlenirdi. Gelinlik üstüne giyilen işlemeli kısa ceketler ve başörtüleri gibi unsurlar, gelinliklerin temel parçalarıydı. Ancak batı modasının etkisi, 19. yüzyılın sonlarından itibaren gelinliklerin tasarımını değiştirmeye başlamıştır. Özellikle şehirlerde, batıdan gelen yeni düğün kültürleri ve moda akımları nedeniyle geleneksel süsleme ve tasarımlarımdan uzaklaşmıştır. Kosova'daki şehirli gelinlerin tercihi, batı kültüründen ilham alınarak beyaz gelinlik olmuş ve bu renk, temizlik, saflık, yeni bir başlangıç olarak sembolize edilmiştir.

Şekil 12. Şehirli kosova gelinliği²⁵

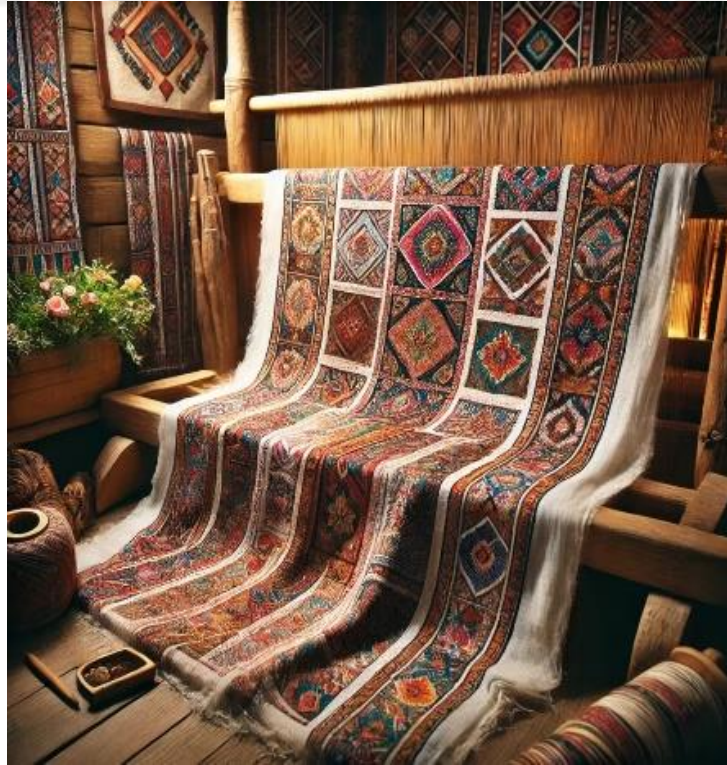
²⁴. Barbara Jelavich, Balkan Tarihi 18. Ve 19. Yüzyıllar, Küre yay., İstanbul, 2016

²⁵ <https://www.creatorpro.ai/>

Şehirdeki gelinler, dantelli ve ince işçilikle yapılan süslemeli gelinlikleri, ipek, saten ve tafta gibi lüks kumaşlar kullanılmaya başlanmıştır. Şekil 12 .de geleneksel gelinlik ve üst giysisi yer almaktadır.

3.2. Geleneksel giysi kumaş çeşitleri ve özellikleri

Kosova'nın geleneksel kumaşları, geçmişin ruhunu günümüze taşıyan, adeta bir tarih kitabı gibi dokunmuş eşsiz sanat eserleridir. Bu kumaşlar, yalnızca bir örtü veya giysi olmaktan öte, halkın yaşamını, kültürünü, inançlarını ve hayallerini, duygularını üzerine nakşeden manevi bir mirası temsil eder (Şekil 13). Her bir iplik, el emeği, göz nuru ve hikâyelerle yoğrulmuştur. Pamuk, yün ve ipek gibi doğal ipliklerden, üretilen bu kumaşlar, geleneksel el tezgâhlarında ustalıkla dokunmuştur. El emeği desenlerle ortaya çıkan ürünler, doğanın ve insanın ahenkle oluşturduğu motiflerle süslenmiştir.

Şekil 13. Detaylı desenlere sahip geleneksel bir Kosova kumaşı.²⁶

²⁶ <https://www.creatorpro.ai/>

Geometrik desenler, çiçek motifleri ve halk hikâyelerinden esinlenen motifler, her bir kumaşa özgün bir kimlik kazandırmıştır. Gelinlikler, şallar, örtüler ve düğün giysilerinde kullanılan bu kumaşlar, sadece şıklığı değil, aynı zamanda bir toplumun manevi değerlerini de yansıtmıştır. Bir desen, bir sevdayı, bir renk, toprağa olan özlemi, bir motif, barış ve bereket dualarını sembolize edebilmektedir. Kosova'nın geleneksel kumaşları, dokunan her santimiyle bir milleti temsil eder ve bu nedenle kültürel değeri çok büyüktür.

3.2.1. Pamuklu kumaşlar

Pamuklu kumaş, doğal pamuk ipliklerinden dokunan, nefes alabilen ve dayanıklı bir kumaş türüdür. Yumuşak dokusu, kolay işlenebilirliği ve farklı iklim koşullarına uyum sağlaması, onu günlük giyimden, ev tekstilinde ve geleneksel el sanatlarına kadar yaygın olarak kullanılmasına yol açmıştır.

Doğal yapısı, tarımsal ürün olması ve kolayca boyanabilme özelliği, kültürel motifler ve geleneksel desenlerle süslenmesine olanak tanıyarak ona benzersiz bir karakter kazandırmaktadır. Özellikle yaz aylarında tercih edilen hafif giysiler, pamuklu dokumaların nefes alabilir yapısından yararlanarak üretilmiştir. Geleneksel el tezgâhlarında dokunan bu kumaşlar, genellikle geometrik ve bitkisel desenlerle süslenir ve aile yadigârı olarak saklanan halk kıyafetlerinin temelini oluşturmaktadır. Pamuklu kumaşlar, günlük giyimde gömlek, entari ve başörtüsü gibi ürünlerde sıkça tercih edildiği gibi, ev tekstili alanında da yatak örtüleri ve perdelerde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Pamuklu kumaşlar üzerindeki geleneksel desenler, her bölgenin kendine özgü kültürel kimliğini gözler önüne sermektedir. Örneğin; Hasi Bölgesi, genellikle pastel renklerle boyanan ve doğal motiflerle süslenen pamuklu kumaşları, Dukagjini Bölgesi, daha canlı renkleri ve karmaşık geometrik desenli pamuklu kumaşları kullanmaktadır.

Gelinliklerin iç astarları ve hafif şallar genellikle pamuklu dokumalardan yapılmaktadır. Bu kumaşlar, sunduğu konforun yanı sıra ince işçilikle de

zenginleştirilebilmesi nedeniyle oldukça rağbet görmektedir.²⁷

Şekil 14 te; Hasi ve Dukagjini bölgelerine özgü pamuklu kıyafetlerin görsel bir sunumunu yapmaktadır. Görselde Hasi'nin pastel tonları ve doğal motifleri, Dukagjini'nin ise canlı renkleri ve karmaşık geometrik desenleriyle harmanlanmıştır. Arka planda ise geleneksel bir dokuma tezgâhı ve diğer el işi detayları dikkat çekmektedir.

Şekil 14. Kosova'nın geleneksel pamuklu ürünleri²⁸

3.2.2. İpekli kumaşlar

Kosova'da ipekten yapılan başörtüleri, şallar ve işlemeli bluzlar, kadın giyiminde kullanılmıştır. Ayrıca, geleneksel erkek giysilerinde kullanılan bazı özel parçalar da ipek detaylar içerebilir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde, ipek bölgenin lüks tüketim ürünleri arasında önemli bir yer edindi. İpek Yolu'nun etkileri sayesinde, Osmanlı döneminde ipek üretimi arttı ve bu değerli ürün Balkanlar'a yayıldı. Bu süreç, ipeği bölgedeki geleneksel kıyafetlerde sıkça kullanılan bir

²⁷ . Sanat Eleştircisi, İtir Muharremi (2024, Mart 3). Arti i tekstilit në Galeri Kombëtare të Kosovës <https://prointegra.ch/arti-i-tekstilit-ne-galeri-kombetare-te-kosoves/>

²⁸ <https://www.creatorpro.ai/>

malzeme haline getirdi. Özellikle düğün, nişan ve dini bayramlar gibi özel günlerde tercih edilen ipek kumaşlar, zamanla yalnızca bir giysi malzemesi olmanın ötesine geçerek prestij sembolü olmuştur. Kosova geleneksel giyiminde ipek kumaşların sembolik anlamları aşağıda açıklanmıştır.

- İpek kumaşlar, üretim sürecinin zahmetli ve maliyetli olması nedeniyle genellikle ekonomik olarak üst sınıfa mensup bireyler tarafından tercih edilirdi. Zengin aileler, özel günler için işlenmiş ipekten yapılmış kaftanlar, entariler ve başörtüleri kullanarak statülerini sergilerdi. Kırsal kesimde yaşayan alt sınıf, ipek yerine daha ucuz ve dayanıklı kumaşlar tercih ederken, kentlerde yaşayan varlıklı sınıflar, ipeği günlük yaşamda bile kullanarak sosyal farklılıklarını görünür kılarlardı.
- Geleneksel Kosova kıyafetlerinde ipek, kadınların zarafetini ve ailelerinin ekonomik gücünü yansıtan bir araçtı. Düğünlerde giyilen ipek elbiseler, genç bir kadının hem güzelliğini hem de ailesinin ekonomik durumunu gözler önüne sererdi.
- Özellikle gelinliklerde ipek, işlemelerle süslenmiş ve altın ipliklerle zenginleştirilmiş şekilde kullanılarak, ailenin toplumsal konumunu simgelerdi.
- Erkeklerin geleneksel kıyafetlerinde ipek daha az kullanılsa da, varlıklı ailelerin erkekleri, ipek kuşaklar veya şallar ile güç ve zarafetlerini göstermek için bu kumaştan faydalanırlardı.

Kosova'daki Müslüman topluluklarda, ipek aynı zamanda dini ritüeller de bir sembol olarak da karşımıza çıkar. Dini bayramlar ve kutsal günlerde, en şık ve değerli kıyafetler ipekten yapılırdı. Bu, ipeğin hem dünyevi bir lüks hem de kutsal bir saygı göstergesi olarak algılandığını ortaya koymaktadır.²⁹

²⁹ Canolli, Y. (2020). REMITENCAT NE KOSOVE.
<https://www.creatorpro.ai/>

Günümüzde geleneksel Kosova kıyafetlerinde, modernleşme ile birlikte azalmış olsa da, özel günlerde hala ipek kıyafetlerin kullanıldığı görülmektedir. Özellikle düğünlerde ve halk danslarında kullanılan geleneksel kıyafetlerde ipek, hem tarihi bir miras hem de kültürel bir sembol olarak varlığını sürdürmektedir. Kosova’da ipeğin statü göstergesi olarak kullanımı, Osmanlı İmparatorluğu’nun diğer bölgelerindeki uygulamalarla paralellik göstermektedir. Ancak, Kosova'nın kültürel dokusunda farklı etnik grupların etkisiyle ipeğin kullanımı ve anlamı, bölgesel farklılıklar taşımaktadır. Örneğin: Arnavut kökenli geleneksel giysilerde ipek, daha çok parlak ve gösterişli renklerle öne çıkar. Türk etkisinde ise daha zarif ve desenli ipek kumaşlar tercih edilmiştir.

Şekil 15. Kosova'nın Geleneksel Kıyafetleri ve İpek Kumaş Kullanımı

3.2.3. Yünlü kumaşlar

Kosova'nın kırsal bölgelerinde yünlü kumaşlar, sert kış aylarında vücut ısını koruma amacıyla sıkça tercih edilmiştir. Özellikle dağlık alanlarda yaşayan halk, soğuktan korunmak için kalın yün ipliklerden dokunan geleneksel giysiler

kullanmıştır. Yünlü kumaşlar genellikle koyun ve keçi yününden üretilmiştir.

Yünlü kumaşlar, yalnızca işlevsellik değil, aynı zamanda yöresel bir ürün olarak ta sembolik anlam taşımıştır. Kalitesi yüksek yünlü kumaşlardan dikilen kıyafetler, genellikle zengin ailelerin ve toplumsal itibarı yüksek bireylerin üzerinde görülürdü.

Erkeklerin giydiği beyaz yün pantolonlar ve ceketler, renkli işlemeler ve motiflerle süslenerek görkemli bir görünüm oluşturulmuştur. Gençlerin, özellikle bekarlık dönemlerinde giydiği yünlü kıyafetler, süslemeleri ile estetik ve dikkat çekme amacını taşıırken, evli erkekler daha sade ama dayanıklı yünlü giysiler tercih etmiştir.

Kadınların kıyafetlerinde kullanılan yün kumaşlar ise parlak renkler ve geometrik desenler kullanılmıştır.

Geleneksel yünlü kumaşlar tamamen el işçiliğine dayalı olduğu için dokuma süreci aynı zamanda ailelerin bir araya geldiği sosyal bir etkinlik haline gelmiştir. Kadınlar, yünü temizleme, tarama, iplik haline getirme ve dokuma aşamalarında aktif rol oynamıştır.³⁰

Podgur bölgesinde dokunan "shokë" adı verilen yünlü kumaşlar, kendine has renkleri ve dokuma teknikleriyle tanınmıştır. Bu kumaşlar, sadece giysi yapımında değil, aynı zamanda ev tekstilinde de kullanılarak gündelik hayatın bir parçası olmuştur. Yünlü kumaşların geleneksel giysilerdeki kullanımı, aynı zamanda kültürel bir sembolizm taşır. Kırmızı, siyah, yeşil ve sarı gibi renkler, Arnavut kültüründe cesareti, doğayı ve yaşam enerjisini simgelemiştir. Erkeklerin başlarına taktığı yün ipliklerden yapılmış şapkalar, toplumsal kimliğin bir göstergesi olmuştur.

³⁰ Pula, V. (2019). KAMPUS UNIVERSITAR BIBLOTEKA

Kosova'nın geleneksel yünlü kumaşları, modern çağda kıyafetlerde nadiren kullanılmasına rağmen, kültürel bir miras olarak hala büyük bir değere sahiptir. Halk dansları ve özel kutlamalarda kullanılan geleneksel kıyafetlerde, bu kumaşların modern üretim teknikleriyle yeniden canlandırıldığı görülmektedir.

Bu süreç, geleneksel zanaatkarlık bilgisini koruma ve sonraki nesillere aktarma çabalarının bir parçasıdır.

Şekil 16. Podgur bölgesine ait yöresel yünlü kıyafetler³¹

Podgur bölgesinde dokunan "shokë" adı verilen yünlü kumaşlar, kendine has renkleri ve dokuma teknikleriyle tanınmıştır. Şekil 16 da Podgur bölgesine ait yöresel erkek giyim gösterilmiştir. Bu kumaşlar, sadece giysi yapımında değil, aynı zamanda ev tekstilinde de kullanılarak gündelik hayatın bir parçası olmuştur. Yünlü kumaşların geleneksel giysilerdeki kullanımını, aynı zamanda kültürel bir sembolizm

³¹photo.php?fbid=10152254731950138&id=25274805137&set=a.10150262947195138&locale=it_IT.

taşır. Kırmızı, siyah, yeşil ve sarı gibi renkler, Arnavut kültüründe cesareti, doğayı ve yaşam enerjisini simgelemiştir.

Erkeklerin başlarına taktığı yün ipliklerden yapılmış şapkalar, toplumsal kimliğin bir göstergesi olmuştur.

Sonuç olarak, yünlü kumaşlar Kosova'nın geleneksel kıyafetlerinde yalnızca bir malzeme değil, halkın yaşam tarzını, tarihini ve kültürel değerlerini yansıtan bir sembol olmuştur. Bu kumaşların bölgesel farkları ve kültürel anlamları, Kosova'nın zengin tekstil geleneğini ortaya koymaktadır.³²

Şekil 17. Kosova'nın geleneksel yün iplikle işlenmiş kıyafetler (Kadın)³³

³² Muharrem Qafleshi, "Goranët dhe Identiteti i Tyre", https://www.academia.edu/33127752/BJIR_Vol_1_No_1_Full_pdf, (17.12.2024), s. 268.

³³ https://www.wikiwand.com/en/articles/Traditional_clothing_of_Kosovo

3.2.4. Keten kumaşlar

Tekstil lifleri işlenerek sanata evrilen bir malzemedir; şekil alır ve ardından dekoratif unsurlar arasında yerini alır. Lifler, binlerce yıldır insan elinden çıkan pratik ve süsleyici nesnelere yaratılmasında hayati bir rol oynamıştır. Tekstil, sadece bir malzeme olmanın ötesinde; insanın sanat ve kültürle olan derin bağının en eski tanıklıklarından biridir.

Kosova, geleneksel tekstil üretimi bakımından zengin bir mirasa sahiptir; bu mirasın en önemli unsurlarından biri de keten kumaşdır. Keten bitkisinden elde edilen keten liflerinden kumaş üretimi, ipliklerin örülmesi ve geleneksel tekniklerin kullanılması gibi kadim yöntemleri içeren bir süreçtir.

Keten kumaş, yalnızca bir giyim unsuru olarak değil, aynı zamanda kültür ve yerel kimliğin bir simgesi olarak köklü bir geçmişe sahiptir. Keten kumaş, evlerin dekoratif örtülerinden çeşitli diğer tekstil ürünlerine kadar hayatın birçok alanında yer bulmuş; düğünler ve diğer kültürel etkinliklerde estetik ve sembolik bir rol üstlenmiştir.

Keten giysilerin süslemelerinde, genellikle sade şekiller yanında, kültürel anlam taşıyan desenler ve semboller de yer alır. Bu motifler, Kosova halkının doğa, din ve tarihle olan derin bağlarını gözler önüne serer. Günümüzde keten dokumalar geleneksel geçmişle modern üretimi birleştirerek kullanmakta, böylece ketenin zengin mirası yaşatılmaya çalışılmaktadır.³⁴

³⁴ Donat Karaxha, "Menaxhimi i Stoqeve dhe Ndikimi i Tij Ne Profitin e Kompanise", <https://knowledgecenter.ubt-uni.net/cgi/viewcontent.cgi?article=3137&context=etd>, (18.12.2024). s. 12-15.

Şekil 18. Geleneksel el dokuma süreci ve ketenden olma ürünler.³⁵

³⁵ <https://www.creatorpro.ai/>

IV. BÖLÜM

4. KOSOVA'DA KÜLTÜREL TOPLULUKLARIN GİYİMLERİ

4.1. Arnavut topluluğunda giyim

Arnavut topluluklarında geleneksel giyim, yalnızca bir kıyafet değil, tarih boyunca yaşanmış zengin bir kültürel yolculuğun sessiz anlatıcısıdır. Kosova'daki Arnavut topluluklarının giyim ve kuşamında, her bir motif, dikiş ve renk; topluluğun hafızasına kazınmış bir hikâyeyi, bir inancı ya da bir değerler bütünü taşımaktadır. Bu giysiler, bir yandan ataların bıraktığı mirasın temsilcisi olurken, diğer yandan farklı medeniyetlerin ve kültürlerin kesişim noktası olan bir coğrafyanın derin izlerini yansıtmaktadır.

Erkek giyiminde, geleneksel işlemler ve aksesuarlarla süslenen fustanella, Arnavut kültüründe önemli bir yere sahiptir. Pileli tasarımı ve kalın keten kumaşıyla zenginliği ve sembolize etmektedir. Ayrıca geleneksel giyim olarak iklim koşullarına uyum sağlaması için koyun yağı ile işlenerek, su geçirmezlik özelliği de kazandırılmıştır.

Arnavut fustanella kostümünde ceketin kol oyukları serbesttir, bu da kolun rahatça hareket etmesini sağlar. Ancak, kollar genellikle omuzların üst kısmına bağlıdır ve arkaya doğru atılır. Giyen kişi kolları kullanma seçeneğine sahip olsa da, genellikle kollar giyilmez. Fustanella ile birlikte kullanılan üç tür ayakkabı vardır:

Kundra: Metal tokalı siyah ayakkabılar.

Sholla: Ayak bileğinin birkaç santim üzerine kadar bağlanan deri kayışlı sandaletler.

Opinga: Yukarı doğru kıvrılan uçları olan yumuşak deri ayakkabılar.

Uzun gömlekler ve tirq gibi detaylar ise, hem Orta Çağ'dan miras kalan etkileri hem de Doğu ve Bizans esintilerini barındırır. Savaşçı bir ruhu çağrıştıran süslemelerle bezenmiş gümüş takılar, Arnavut erkeğinin zarafeti kadar cesaretini de gözler önüne sermektedir. Süslenen her yelek, her xhamadan, günlük yaşamın zarafetine dokunan ince bir detay olarak bilinmektedir.³⁶ Çocuklar için olan modellerde, siyah ya da kırmızı yünden yapılan ponponlarla süslemeler kullanılmıştır.

Şekil 19. Louis Dupré imzalı Fustanella giyen bir Souliote savaşçısı.³⁷

Arnavut kadınların giysilerinden Xhubletë, sert doğa koşullarına meydan okuyan kadınların asaletiyle özdeşleşmiştir ve antik kökenlere sahiptir. Bir yandan Bosna'da bulunan bazı Neolitik figürlerin giyimimim diğer yandan da eski Akdeniz medeniyetinin izlerini taşıdığı belirtilmektedir.³⁸ Xhubletë, genellikle güneş, ay, yıldız, kartal ve yılan gibi eski pagan kökenli Arnavut sembolik unsurlarla

³⁶ Bogdani, R. H. (2002). Vëzhgime Etnokoreografike , p. 140

³⁷ <https://www.greece-is.com/news/breaking-ali-pashas-curse-218-years/souliote/>

³⁸ Xhubleta, skills, craftsmanship and forms of usage UNESCO Erfort Kuke, 2021
<https://ich.unesco.org/en/USL/xhubleta>

süslenmiştir. Geometrik desenlere sahip süslemeler, bu giysinin arkaik karakterini ortaya koyar. Kubbeyi andıran şekliyle giysi, yalnızca estetik bir tasarım değil, aynı zamanda kadim İliya medeniyetinin sembollerini ve mesajlarını günümüze taşıyan bir hazinedir. Şayak kumaşından yapılan giysi, detaylı işçilikle süslenmiş geniş kemerlerle ve baştan omuzlara süzülen beyaz örtülerle tamamlanmıştır. Omuzlara asılan iki kayışla taşınır. 13 ila 17 şerit ve 5 keçe parçasından oluşur. Göğüs kısmı ve önlükle örtülen xhubleta bölümü siyah yünden örülerek yapılmıştır. Çan şekli, özellikle arka kısımda belirginleşir. Her dikişi, her deseni bir anlam barındırır: bereket, koruma, güç ya da inanç.

Kadın kıyafetlerinin ayrılmaz bir unsuru olan pështjellak (önlük), Arnavut kültüründe estetik ve işlevselliği bir araya getirmenin ötesinde, bireyin yaşını, sosyal statüsünü ve yaşam evresini simgeler. Medvegjë bölgesindeki Arnavut topluluklarında ise pështjellaklar, farklı yaşam dönemlerini yansıtan zengin sembollerle donatılmıştır. Kadının yaş ve vasfına göre . Pështjellakların süslemeleri ve renkleri değişmektedir. Çizelge ..da Pështjellakların çeşitleri verilmiştir.

Tablo 1. Pështjellakların kategorize edilmesi

Gençlik ve Bekarlık	Kız çocuklarının pështjellakları sade motifler ve altı köşeli yıldız desenleri içerirken, ergenlik döneminden itibaren daha karmaşık ve çift renkli yıldız motifleri tercih edilmiştir
Evlilik ve Annelik	Gelinlerin pështjellaklarında kötü gözlerden korunmayı temsil eden "koruyucu göz" motifleri bulunurken, doğum yapan kadınların pështjellaklarında kırmızı renk ve baltalar gibi güçlü semboller yer almıştır.
Olgunluk ve Yaşlılık	Yaşlı kadınların kıyafetleri genellikle koyu kahverengi veya siyah tonlarında olup, torunların doğumunu ve doğurganlık döneminin kapanışını ifade etmektedir.
Dul Kadınlar	Dul kadınların pështjellakları ise sade ve genellikle koyu renkli olarak tasarlanmıştır, bu da toplumsal bir yas ve manevi bir dinginlik durumunu simgelemektedir.

Yeni bir hayatın başlangıcını simgeleyen bu kıyafetler, gelinin sosyal statüsünü ve ailesinin itibarını ifade etmektedir. Arnavut kadınlarının sadeleşmiş yas giysileri bile bir mesaj taşımaktadır. Süslü giysi parçalarının ters giyilmesi ya da abartısız bir örtü, hüznün sessiz bir ifadesidir. Yas giysilerindeki sadeleşme, kıyafetin anlamını ve derinliğini asla kaybettirmez, aksine, hüznüle yoğrulmuş bir asalet sunmaktadır.³⁹

Şekil 20. 19. Yüzyıldan kalma Pietro Marubi fotoğrafında Xhubleta giyen Grudë'li kadın⁴⁰

Geleneksel Arnavut giysileri, sadece bir dönemin modasını değil, tarih boyunca şekillenmiş bir kültürün ve toplumsal belleğin derin izlerini taşır.

³⁹ Ahmed, H. (2021). Koleksioni Fotografive ne arkivin e Kosoves -dokumente për njohjen e Kosovës të shekullit të kaluar. Arkivat Shqiptare, 1(1-2), 111-123

⁴⁰ <https://www.wikiwand.com/en/articles/Xhubleta>

İliryalılardan Osmanlı'ya kadar birçok farklı uygarlığın etkisi, bu giysilerde bir bütün olarak görülmektedir. Renkler, desenler ve dokumalar, hayatın her evresini, doğumdan ölüme kadar, adeta bir şifre gibi taşımaktadır. Her bir giysi, sadece bir kişinin kimliğini değil, bir toplumun ruhunu da Çortaya koymaktadır. Bu nedenle, Arnavut geleneksel giysileri yalnızca giyim değildir, incelenmek, anlaşılacak ve nesilden nesile aktarılacak için de önemli bir belgedir. Geleneksel Arnavut giysileri, sessiz ama bir o kadar gür bir şekilde, bir halkın varoluş destanını dokunmaktadır.

İlyrian kabileleri, bu bölgelerde geleneksel giysiler açısından izler bırakmıştır. İlyrian kabilelerinin kendi geleneksel giysileri vardır. Bu giysilerde, erkekler için şapka, kadınlar için uzun saç aksesuarları, göğüs kısmına sarılan bir örtü, pelerin gibi parçalar bulunmaktaydı. Öne çıkan bir diğer nokta, onların pelerinlerinin, Dalmatika adıyla gelişerek Roma'ya girmesi ve burada Roma kleriği ve tüm Katolik ritüeli klerikleri için üst giysi olarak kullanılmaya devam etmesidir (şekil3.7). Daha sonra, erkek giysilerinden fustanella, M.Ö, 5-4. yüzyıllarına ait arkeolojik buluntulara göre, İlyrian kabileleri tarafından kullanıldığı düşünülen bir giysi olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta, İlyro-Arnavut-Albanya fustanellası, yabancı otoriteler tarafından da gözlemlenmiş ve İngiliz gezgin A. Bue, Arnavutların yaşadığı birçok bölgede fustanella giysisinin geniş bir kumaş alanına ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. Ayrıca, İngiliz gezgin Spenser, Arnavut bölgelerinden geçerken, fustanellanın sıcak tutmadığını gözlemlemiştir.[16]⁴¹ Arnavut giysilerinde, spiral formunda güneş, çift başlı kartal, evin koruyucusu yılan, düşman olarak kabul edilen kuçedra, balina, balık sırtı gibi motifler yaygın olarak kullanılmıştır. Ayrıca çiçek motifleri, geometrik figürler, zoomorfik (hayvansal) şekiller ve çok daha az olmakla birlikte antropomorfik desenlerde kullanılmıştır. Renkler açısından da dönüşüm yaşanmıştır. Bu, özellikle farklı tarihsel dönemlerde güçlü renklerin baskın olduğu ve zaman zaman bu renklerin daha açık tonlarla yer değiştirdiği görülmüştür.

⁴¹ Bogdani, R. (2008). Kumtime etnofolklorike dhe etnologjike. Univers, 10(10), 79-90

Şekil 21. Dalmatika⁴²

Arnavut halk giyimleri, kadınlar ve erkekler için farklı parçalar ve unsurlar içeren geniş bir mozaikten oluşur. Bu giyimler, zamanla, mevsimlere, ailelerin duygusal durumlarına (düğün, ölüm, kutlamalar vb.), dini ve ulusal bayramlara göre değişir. Ayrıca, farklı etnografik bölgelere göre de çeşitlenir. Ancak, dini inançlara dayalı farklılıklar neredeyse yoktur ve özellikle erkeklerin dini giyimleri arasında belirgin bir fark bulunmaz. Kadınlar arasında, özellikle Hasi bölgesinde, Katolik inancına sahip Zymi köylerindeki kadınlar, İslam inancına sahip Zymi köylerindeki kadınlardan farklı giyinirler.

⁴² <https://www.eshop-proecclesia.cz/Dalmatika-vysivana-zlata-se-stolou-d5105.htm?tab=description>

Şekil 22. Has bölgesinden Arnavut kadınlar ve yöresel giysileri⁴³

4.1.1. Arnavut topluluklarında geleneksel giyimde kültürel unsurlar

Kartal Motifi: Çift başlı kartal, ulusal kimlik ve bağımsızlığını simgesidir.

Hilal ve Yıldız: Osmanlı döneminde kalan etkilerle, hilal ve yıldız Arnavut dini koruma ve inancı simgeler.

Çiçek Motifleri: Gül veya lale gibi çiçekler, gençliği, güzelliği ve doğurganlığı temsil eder.

Damla Şekli: Gözyaşını andıran damla motifler, sevgiyi ve hayatın geçiciliğini anlatır.

4.2. Boşnak topluluğunda giyim

Boşnak topluluğunun Kosova'daki yöre ve gelenekleri, tarihsel olarak bölgede önemli bir etki bırakmıştır. Boşnaklar, özellikle Kosova'nın güney ve

⁴³ Aurora Zeqiri (2022, Ağustos 11). Reuters shkruan për transformimin e nuses nga Çikago në dasmë tradicionale në Kosovë <https://www.dukagjini.com/reuters-shkruan-per-transformimin-e-nuses-nga-cikagone-dasme-tradicionale-ne-kosove/>

batisındaki köylerde ve şehirlerde köklü gelenekleri ve kültürel değerleriyle tanınmaktadır.

Lubinje e Poshtme köyü, Kosova'daki diğer etnik gruplardan farklı olarak Boşnak kimliğini koruyan bir topluluk olarak dikkat çekmektedir. Buradaki düğün gelenekleri, topluluğun etnik ve kültürel bağlarını güçlendiren en önemli olaylardan biridir. Aynı zamanda bu gelenekler, köy halkının Balkanlar'daki diğer topluluklarla olan tarihsel bağlantılarını da yansıtır. Modernleşme ve göç nedeniyle bu tür geleneklerin korunması zorlaşmaktadır. Ancak, köy halkı ve kültürel mirasın değerini anlayan araştırmacılar, bu gelenekleri belgeleme ve tanıtma konusunda çaba göstermektedir.

Örneğin, Melissa Guerrero'nun hikayesi gibi olaylar, bu benzersiz kültürün dünyaya tanıtılmasına katkıda bulunabilir.⁴⁴

Lubinje e Poshtme'deki düğün kıyafetleri ve yüz boyama desenleri, bu bölgenin kendine has kimliğini koruma çabasını gösterir. Aynı zamanda köyde yaşayan Boşnaklar, bu geleneklerin bir sanat formu olarak değerini anlamış ve bunu nesilden nesile aktarmayı başarmışlardır. Lubinje e Poshtme köyü özellikle geleneksel düğün törenleri ve gelin kostümleriyle dikkat çekmektedir. Bu köydeki düğün gelenekleri, benzer yüz boyama ve kostüm uygulamalarının bulunduğu Arnavutluk, Kuzey Makedonya, Bulgaristan ve Türkiye gibi Balkan bölgelerinden farklıdır. Düğünlerdeki ritüeller, hem köydeki Boşnak kimliğini koruma çabasını hem de pagan kökenli bazı eski inanç ve geleneklerin bugüne kadar taşınmasını göstermektedir.⁴⁵

⁴⁴ Aurora Zeqiri (2022, Ağustos 11). Reuters shkruan për transformimin e nuses nga Çikago në dasmë tradicionale në Kosovë <https://www.dukagjini.com/reuters-shkruan-per-transformimin-e-nuses-nga-cikagone-dasme-tradicionale-ne-kosove/>

⁴⁵ Hoare, Marko Attila (1 shkurt 2014). The Bosnian Muslims in the Second World War (në anglisht). Oxford University Press. ISBN 978-0-19-936531-9.

Şekil 23. Geleneksel gelin makyajı⁴⁶

Gelin, tören sırasında baştan ayağa geleneksel Boşnak kıyafetleriyle süslenir. Yüzü beyaz bir boya ile kaplanır ve altın, kırmızı, mavi gibi renklerle desenler eklenir (şekil 23). Bu yüz boyamaları sadece estetik bir görünüm yaratmakla kalmaz, aynı zamanda mutluluk, sevgi, uyum ve bereket gibi değerleri sembolize etmektedir. Yüz boyama ritüeli, pagan dönemden kalma eski bir gelenektir. Gelin bu süre boyunca gözlerini açamaz, konuşamaz veya bir şey yiyip içemez. Tören sırasında canlı müzik (genelde davullar) eşliğinde dans edilir. Bu müzikler, düğünün hem eğlenceli hem de ritüelistik yönünü ortaya koymaktadır.

⁴⁶<https://www.reuters.com/world/face-paint-folklore-transform-chicago-bride-traditional-wedding-kosovo-2022-08-09/>

Şekil 24. Geleneksel düğün töreni giysileri⁴⁷

Şekil 24'te Meksika Kökenli ABD Vatandaşı Melissa Guerrero, Geleneksel Düğün Makyajı ve Geleneksel Kostümüyle, 5 Ağustos 2022'de Kosova'nın Prizren Kenti Yakınlarındaki Lubinje e Poshtme köyünde düğün törenine hazırlanışı gösterilmiştir.

4.2.1. Boşnak topluluklarında geleneksel giyimde kültürel unsurlar

Boşnak topluluklarında kültürel unsurların Osmanlı motiflerinin etkisi görülmüştür. Sadelik ve zarafet ön plandadır.

Çiçek Motifleri: İnce işlenmiş çiçek desenleri, zarifliğini vurgular ve huzuru temsil eder.

Yıldız ve Ay: Kúpelerde sıkça yer alan bu motifler, inancı ve manevi korumayı simgeler.

Geometrik Daireler: Yaşamın döngüselliğini ve birlik fikrini ifade eder.

Sarmaşık Motifi: Doğaya bağlılığı ve aile bağlarını sembolize eder.

⁴⁷ <https://www.reuters.com/world/face-paint-folklore-transform-chicago-bride-traditional-wedding-kosovo-2022-08-09/>

4.3. Sırp topluluğunda giyim

Kosova'daki Sırp'ların kökeni bireysel olarak belirlenmesi zor bir konudur. Tarihsel olarak bazı Sırp'ların Kosova'da birçok nesil boyunca yaşadığı bilinmektedir. Vatikan belgelerine göre, Sırp Ortodoks din adamlarının özellikle Prizren, Mitroviça ve Novo Bërda gibi yerlerde Katolik kiliselerini ele geçirme ve Arnavutları Slavlaştırma çabaları açıkça görülmektedir.

Tablo 2. Kosova'daki Sırp'ların geleneksel giysileri

Kadınlar	Koşulya (Koşulja): Uzun beyaz işlemeli gömlek	Jeçerma (jelek): İşlemeli, kısa bir yelek	Zubun: Genelde yün veya ketenden yapılan uzun bir üst giysi	Opanci: Deri ayakkabı	Başörtüsü (Marama): Kadınların başlarını örtmek için kullandığı bir örtü	İşlemeli etekler ve önlükler
Erkekler	Koşulya: Beyaz keten gömlek	Jeçerma: İşlemeli yelek	Şalvar: Geniş, rahat pantolon	Kaçket (Kapa): Geleneksel şapka	Opanci: Deri ayakkabı	

Bu kıyafetlerde keten, pamuk ve yün gibi doğal liflerden yapılan dokuma kumaşlar kullanılmıştır. Bu kumaşlar, Balkan coğrafyasının iklimine uygun bir dayanıklılık ve rahatlık sunmaktadır. Kadınların giydiği uzun beyaz gömlekler, ketenden dokunur ve zarif işlemlerle süslenmektedir. Göğüs, manşet ve etek uçlarında bulunan nakışlar, genellikle kırmızı, siyah ya da altın sarısı ipliklerle yapılmakta ve bu işlemlerde kullanılan motifler, kimi zaman dini sembollerle kimi zaman da doğadan alınmış unsurlarla şekillenmektedir.

Üst giysi olarak tercih edilen yün zubunlar, ince keçeleştirilmiş yün kumaştandır ve genelde lacivert ya da siyah renklidir. Bu uzun giysilerin üzerine altın iplikle işlenmiş süslemeler, kıyafetin ihtişamını artırırken aynı zamanda bir zanaatkarlık örneği sunmaktadır. Kadınlar ayrıca, dokuma şallar ve başörtüleriyle kıyafetlerini tamamlar.

İpek ya da kadife gibi değerli kumaşlardan yapılan bu aksesuarlar, parlak renkleri ve çiçek desenli işlemeleriyle hem estetik hem de geleneksel bir değer taşımaktadır.

Erkek kıyafetleri ise daha sade ama bir o kadar işlevseldir. Pamuk ya da ketenden yapılmış beyaz gömlekler, rahat hareket imkânı sunarken, koyun yününden üretilmiş yekek jeçerma, soğuktan korumaktadır. Geniş kesimli yün şalvarlar ve deri opancılar (ayakkabılar), kıyafetlerin tamamlayıcı unsurlarıdır. Özellikle erkek kıyafetlerinde kullanılan deri detaylar, hem dayanıklılık hem de estetik açıdan önem taşımaktadır. Geleneksel Sırp kıyafetlerinde en dikkat çekici unsurlardan biri, el dokuması kumaşların kullanılması ve el işçiliği ile işlemlerle süslenmeleridir. Süslemelerde genellikle altın ve gümüş iplikler kullanılarak zengin bir görünüm elde edilmektedir.

Bu giysiler, özellikle düğünler, dini bayramlar ve diğer önemli günlerde giyilir ve her bir detay, giyen kişinin toplumsal statüsünü, ekonomik durumunu ve hatta yaşadığı bölgeyi yansıtmaktadır. Kumaşların dokusundan işleme detaylarına kadar her bir unsur, Kosova'daki Sırp topluluklarının kültürel mirasını ve estetik anlayışını ortaya koymaktadır.⁴⁸

4.3.1. Sırp topluluklarında geleneksel giyimde kültürel unsurlar

Haç Motifleri: Dini inançları ve korumayı simgeler.

Çiçek ve Yaprak Motifleri: Doğayı ve Slav folklorunun güzellik anlayışını temsil eder.

Damla ve Spiral Desenler: Hayata döngüsünü ve sonsuzluğu simgeler.

⁴⁸ Dr. Gaspër Gjini, Skopsko-Prizrenska biskupija kroz stoljeća, Zagreb, 1986 p 45

4.4. Goran topluluğunda giyim

Goranların kıyafetleri, kültürel unsurlar açısından Opoja, Luma ve Tetova gibi bölgelerle ortak özellikler taşımaktadır. Bu benzerlik, Goran kıyafetlerinin Arnavut kültüründen öğeler barındırdığını göstermektedir. Özellikle kıyafetlerin şekil ve içerik bakımından bu bölgelerle aynı olması, Goran kıyafetlerinin kültürel bir etkileşim sonucu oluştuğunu düşündürmektedir. Kosova'daki Gora bölgesinde yaşayan Goran topluluğu, Slav kökenli bir etnik grup olarak tanınır ve kültürel miraslarının korunması konusunda önemli bir mücadele vermektedir. Goranlar, kendi dillerini (Nashinski) ve kültürel kimliklerini, özellikle geleneksel etkinlikler ve ritüellerle yaşatmaya çalışmaktadırlar. Ancak bu kimlik zaman içinde Bulgarlar, Makedonlar ve Sırlar gibi diğer gruplar tarafından asimile edilmeye çalışılmıştır.⁴⁹

Şekil 25. Geleneksel Sırp giysileri⁵⁰

⁴⁹ Friedman, Francine "The Bosnian Muslims: The Making of a Yugoslav Nation," in Melissa Bokovoy, Jill Irvine, and Carol Lilly, eds., *State-Society Relations in Yugoslavia, 1945–1992*, 1997

⁵⁰ <https://www.creatorpro.ai/>

Özel günlerde kadınlar ve erkekler, canlı renkler ve detaylı işlemlere sahip kıyafetler giyerek bu kültürü devam ettirmektedirler.

Duren Festivali (Hıdırellez) de Goran topluluğunda, baharın gelişi ve yazın başlangıcını simgeler. Festivalde gençler, geleneksel kıyafetlerle daireler oluşturup dans eder, doğada çiçek ve bitki toplama gibi ritüeller gerçekleştirilir. Duren Festivali, baharın gelişini kutlayan özel bir etkinlik olduğu için Goran topluluğu bu festivalde geleneksel kıyafetlerini giyerek kültürel kimliklerini sergilemektedirler. Festivale katılan kadınlar, el yapımı Goran topluluğunun geleneksel kıyafetlerini giymektedirler. Kadınlar, genellikle ipek, keten ya da yün gibi doğal kumaşlardan yapılan işlemeli bluzlar ve desenli etekler tercih ederler. Başlarına, el işi çiçek motifleriyle süslenmiş örtüler ya da taçlar takarlar. Bel kısmında dokuma kemerler, ayaklarında ise el örgüsü yün çoraplar ve işlemeli deri ayakkabılar bulunur. Erkekler ise beyaz ya da açık renk gömleklerin üzerine koyu renkli yelekler veya ceketler giyer, başlarına fötr şapka veya bere takarlar. Bol kesimli pantolonlar ve deri çizmeler, erkek kıyafetlerini tamamlar.⁵¹

Şekil 26. Hıdırellez giysisi ⁵²

⁵¹Kemal Güngör Anadolu Hızırgeleşeni ve Hıdırellez Törenlerine Dağır İncelleme.Türk Etnograf Dergisi

⁵²https://www.reddit.com/r/edirne22/comments/18dl9ih/a_night_and_day_of_feasts_as_roma_festival_kakava/?rdt=42922

4.4.1. Goran topluluklarında geleneksel giyimde kültürel unsurlar

Geometrik Motifler: Kare,üçgen ve spiral desenler, yaşamın döngüsünü ve doğanın düzenini temsil eder.

Hayvan Motifleri: Koyun boynuzu veya kuş sembolleri, koruma ve bereket anlamına gelir.

Doğa Motifleri: Yaprak,dal ve çiçek desenleri, doğa ile uyumu ve büyümeyi ifade eder.

Boncuklu Küpeler: Renkli boncuklar ve asimetrik tasarımlar, bireysel farklılığı ve yaratıcılığı vurgular.

V. BÖLÜM

5. KOSOVA'DA GIYİM SÜSLEMELERİ

5.1. Genel özellikler

Kosova'nın geleneksel kıyafetleri, dekor ve çeşitli süslemeleri bölgedeki tarih, kültür ve etnik çeşitliliği yansıtan önemli kültürel miraslardır. Kosova'nın geleneksel kıyafetleri, özellikle kadın ve erkeklerin giydiği kıyafetler, hem günlük yaşamda hem de özel günlerde farklılık göstermektedir. Kosova'nın geleneksel kıyafetlerinde, kadınlar genellikle uzun elbiseler ve zarif bir şekilde işlenmiş ceketler giymişlerdir. Bu kıyafetler, bölgenin farklı topluluklarının kültürel etkilerini yansıtarak birbirinden farklılık gösterse de, ortak özellikler de taşırlardı.

Kosova'nın geleneksel kadın elbiseleri, ince ve detaylı işçilikle bezeli olup, düğünlerde ve özel günlerde kullanım için daha gösterişli şekilde üretilirlerdi. Geleneksel elbiseler genellikle pamuk, yün ve bazen sentetik malzemelerden yapılmış olup, mevsime ve kullanıcının ekonomik durumuna göre farklılıklar göstermektedir. Kadınların başlarında geleneksel olarak örtü kullanmışlardır. Başörtüsü veya şal, Kosova'nın geleneksel kıyafetlerinde hem dini hem de kültürel bir anlam taşımaktadır. Başörtüsü, kadının yaşadığı bölgeye göre renk, desen ve kumaş açısından değişkenlik göstermektedir. Baş örtüsü, sadece bir geleneksel unsur olmakla kalmaz, aynı zamanda kadının toplumsal rolünü ve kültürel kimliğini de simgelemektedir.

Kosova'nın geleneksel erkek kıyafetleri, kolay kullanım ve şıklığı bir arada sunan özellik taşırmaktaydı. Erkekler, genellikle beyaz veya sarı renkte, uzun kollu ve rahat gömlekler giyerlerdi. Gömlekler, günlük kullanımda veya özel günlerde rahatlık sağlamak için yün, pamuk gibi ipliklerden dokunan kumaşlardan yapılırdı. Bunun yanında, kıyafetlerini sabitlemek ve vücutlarını sarmak için dar veya geniş

kuşaklar kullanırlardı. Bu kuşaklar, erkeklerin kıyafetlerini tamamlayıcı bir aksesuar olmuştur. Pantolonlar genellikle yün kumaşlardan yapılırdı ve zaman zaman deri detaylarla desteklenirdi. Pantolonlar, hem dayanıklı hem de kışın soğuktan korunma sağlamak amacıyla tercih edilirdi. Erkekler, ayakkabı olarak deri çizme veya sandalet giyerdi. Çizmeler, özellikle soğuk iklimde rahatlık ve koruma sağlarken, sandaletler ise daha sıcak mevsimlerde tercih edilirdi. Bu geleneksel erkek kıyafetleri, hem işlevsel hem de kültürel bir anlam taşıyan unsurları bir araya getirirdi.⁵³

5.1.1. Nakışlar

Kosova'nın geleneksel kıyafetlerinde en dikkat çeken süsleme öğeleri, işlemler ve el dikişi teknikleridir. Kadın kıyafetlerinde, özellikle elbiselerin ve başörtülerinin kenarlarında, el işçiliğiyle yapılmış dikişler ve nakışlar vardır (şekil4.1). İşlemlerde, çiçek desenleri, geometrik şekiller veya doğa motifleri kullanılmıştır. Nakışlar, çoğunlukla altın veya gümüş ipliklerle yapılmıştır. Kadınların geleneksel başörtülerinde ve kuşaklarında yoğun işlemler kullanılmıştır. Bu süslemeler, bölgenin kültürel özelliklerini taşımaktadır ve geleneksel motiflerden oluşmuştur.⁵⁴

Bazı bölgelerde, işlemler, güç, korunma ve şans getirecek motiflerden tasarlanmıştır.

⁵³ Leyla Belkaid, Albania, Encyclopedia of National Dress Traditional Clothing around the World, Editor.

⁵⁴ Yıldırım Ağanoğlu, Kosova Vilayet Salnamesi, Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği yay., İstanbul, 2000

Şekil 27. Geleneksel giysi olan Dimija'nın nakış işlemesi⁵⁵

5.1.2. Oyalar

Kosova'da oyalar, genellikle başörtülerinde ve elbise kenarlarında görülen el işçiliğiyle yapılan dantel benzeri örgülerdir. Oyalar, ince ipliklerle bazen altın ya da gümüş iplikler kullanılarak örülmektedir. Geleneksel olarak, oyalar, kadının evliliği, aile durumu veya sosyal statüsü hakkında bilgi vermektedir. Kadını evli olduğunu, ya da bölgesel kimliğini simgeleyen özel desenleri taşıyabilir. Oyaların renkleri ve desenleri bölgelere göre değişmektedir. Bazı bölgelerde, kırmızı, sarı ve beyaz gibi canlı renklerdeki oyalar, pozitif anlamlar taşıırken, mavi veya yeşil tonları ise huzuru ve doğayla uyumu simgeler.

Bu oyalar, özellikle düğünlerde ve kutlamalarda kullanılarak geleneksel kıyafetleri tamamlar. Ayrıca, gelinlikler ve özel törenlerde de gümüş veya altın renkli oyalar tercih edilir.⁵⁶

⁵⁵ <https://dollama.org/the-training/>

⁵⁶ Albertini, M. (2012). Kosovo: An identity between local and global. *Ethnopolitics Papers*, 15

5.1.3. Boncuklar

Kosova'nın geleneksel kıyafetlerinde boncuklar, giyim aksesuarlarında süsleme amacıyla kullanılmaktadır. Boncuklarla süsleme, özellikle başlık ve bel kuşaklarında yer almaktadır. Kosova'nın geleneksel giyiminde boncuklar, sosyal statü ve geleneksel inançlara bağlı olarak kullanılmaktadır. Bazı boncuklar, kötü enerjilerden korunmak ve nazardan korunmak amacıyla kullanılırken, bazıları ise şans ve güç için tercih edilmektedir. Boncuklu takılar, aynı zamanda Kosova'nın etnik çeşitliliğini ve bölgesel farklılıkları yansıtan birer kültürel simge olarak önemli bir yer tutmaktadır. Boncukların renkleri de büyük bir anlam taşır. Kırmızı boncuklar, canlılık ve güç simgesi olarak kullanılırken, beyaz boncuklar saflık ve mutluluğu simgeler. Yeşil boncuklar ise doğanın ve bereketin sembolüdür.⁵⁷

5.2. Renkler

Her renk, toplumsal değerleri, doğa ile olan ilişkisini ve dini inançları yansıtmaktadır. Renklerin seçimi, hem estetik hem de sembolik anlamlar taşır. Kosova'nın geleneksel kıyafetlerinde en çok kullanılan renkler ; kırmızı, beyaz, sarı ve siyah olmuştur. Bu renklerin tarihsel kökeni, bölgedeki etnik ve kültürel çeşitliliği, aynı zamanda halkın tarihsel deneyimlerini ve toplumsal yapısını da yansıtmaktadır.

⁵⁷ Maniscalco, F. (2006). The loss of the Kosovo cultural heritage. Web journal on cultural patrimony, 2, 21- 4

Tablo 3. Kosova'da geleneksel giyiminde renklerin oynadığı rol

Kırmızı	Kırmızı, tarih boyunca tutku, güç, cesaret ve direncin simgesi olmuştur. Kosova'nın zorlu tarihsel süreçlerinde, bu renk halkın direncini ve özgürlük mücadelesini simgelemiştir. Kırmızı, aynı zamanda Kosova'nın milli kimliğini ve özgürlük arzusunu temsil etmektedir. Geleneksel giyim süslemelerinde önemli bir yer edinmiştir.
Siyah	Siyah, Kosova geleneksel giyiminin önemli bir diğer rengidir ve genellikle kuvveti, direnci, acıyı ve hüznü geçmişini simgelemektedir. Siyah renk Kosova halkının yaşadığı zorlukları yansıtan bir semboldür. Siyah, geçmişin ağır yüklerini taşıırken, aynı zamanda halkın direncini ve güçlülüğünü ifade eder. Kosova'nın geleneksel erkek kıyafetlerinde siyah renk sembolik anlamı nedeni ile yaygın kullanılmıştır. Bununla birlikte, siyah, Kosova'nın eski geleneklerinde de bir otorite ve prestij rengi olarak tanımlanmıştır. Özellikle dini törenlerde ve cenaze ritüellerinde siyah kumaşlar tercih edilmiştir.
Beyaz	Beyaz, Kosova'nın geleneksel giyiminde önemli bir yere sahiptir ve genellikle saflığı, temizliği ve dürüstlüğü simgeler. Osmanlı döneminde, beyaz kumaşlar, sadelik ve doğallık anlamına gelirken, aynı zamanda dini ve toplumsal ritüellerde de önemli bir yer tutmuştur. Kosova'da özellikle kadınların kıyafetlerinde beyaz kumaşlar sıkça kullanılmıştır. Düğünlerde ve özel günlerde, beyaz renk, saf ve temiz bir başlangıcın sembolü olarak kabul edilmiştir. Ayrıca, beyazın kullanımı, Kosova halkının doğaya olan derin saygısını da yansıtır, çünkü beyaz, doğanın temizlik ve arınması ile bağlantılıdır.
Sarı	Sarı renk, tarihsel olarak Kosova'da neşeyi, canlılığı ve zenginliği simgeler. Sarı renk, özellikle kırsal bölgelerdeki kadın kıyafetlerinde tercih edilmiştir. Sarı kumaşlar, halkın sosyal yaşamını, tarlada geçen zamanı ve doğa ile olan ilişkisini simgeliyor olabilir. Yüzyıllar boyunca, sarı rengin zenginliği ve güneşin sıcaklığını simgeleyen bir anlamı olmuştur. Aynı zamanda sarı, Kosova'daki farklı etnik grupların ve toplulukların bir arada yaşamasının sembolü olarak da kullanılmıştır. Sarı, kültürel çeşitliliği yansıtmakla birlikte, halkın pozitif bakış açısını ve umut dolu bakışlarını simgeler.

VI. BÖLÜM

6. BULGULAR

Tez kapsamında yapılan araştırmalarda, Kosova'da yaşayan Arnavut, Sırp, Boşnak ve Gorani toplulukların kendi yerel kùltürlerini tanıtmak, tarihsel, sosyal değerlerini ve statùlùlerini devam ettirmek için geleneksel giyim tarzı oluşturdukları görùlmüřtür.

Kosova geleneksel kadın giyiminde temel giysiler olarak şalvar, yelek kuşak,gömlük,elbise ,başörtüsü,,,,,,,,,,,,,kullanıldığı .Bu giysilerin model, kumaş çeşidi ve süslemelerinin giysinın ait olduğu toplumun,coğrafyasına,iklimine kùltürüne, inaçlarına, tarihine, duygulara göre şekillendiği tespit edilmiştir.

Kosova, etnik çeşitliliğiyle zengin bir kùltürel mozaik sunar ve bu, geleneksel kıyafetlere de yansır. **Arnavutlar:** Kırmızı. Siyah, altın renklere işlemeli detaylı giyisiler, kadınlar uzun etek, önlük, yelek, erkeklerde beyaz yün pantolon(tırq) ve fes. **Boşnaklar:** Osmanlı etkili,pastel tonlarda, çiçek motiflerli kıyafetlerd,kadınlarda şalvar ve baş örtüsü,erkeklerde şalvar ve fes. **Sırpilar:** El yapımı işlemelerle zenginleşen kıyafetler, çiçek motiflerive koyu tonlar öne çıkar. **Goralılar:** Balkan-Slav etkili sade kıyafetler,geometrik desenler,kalın yün kumaş, deri kemer kullanımı yaygın.

Kosova geleneksel Giyim kùltüründe Batı Avrupa'nın etkilerinin görùlmeye başlamasıyla değişim olduğu tespit edilmiştir.

Düğün, ulusal tören ve dini bayramlarda tercih edilen geleneksel giysilerde çeşitli malzemeler ve iplikler ile süslenmeler yapıldığı görùlmüřtür. Geçmişte,

giysilerde bitkisel, geometrik ve zoomorfik motifler sunulurken, günümüzde bayram günlerine yönelik giyim biçimi çoğunlukla bitkisel motifler sunmaktadır.

VII. BÖLÜM

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tez kapsamında yapılan araştırmalar, geleneksel Kosova giyim kültürünün değişime rağmen sınırlıda olsa kendini korumayı başardığını göstermiştir. Ancak kayıt altına alınmış bilgilerin yeterli olmadığı tespit edilmiştir. Kültürel değerlerimizden biri olan yerel kıyafetlerimizin kaybolmaması için Kosova geleneksel giyim bilgilerinin belgelenmesi, korunması ve gelecek nesillere aktarılması büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, kamuoyunda farkındalık yaratmak ve gençlerin bu konudaki duyarlılığını artırmak gerekmektedir. Geleneksel giyim, Kosova'nın tarihsel ve kültürel mirasını canlı tutan bir araç olmanın ötesinde, aynı zamanda bu mirasın ne kadar zengin ve derin olduğunu ortaya koyan bir anlatıdır. Kültürel tanıtım medyasında kullanımı, turizm, mimari kadar yaygın değildir. Bu nedenle, geleneksel kıyafetleri çekici ve etkileşimli bir şekilde tanıtılabilmek için medya da etkili tanıtımına ihtiyaç vardır. Mobil cihazlar kullanım yaygınlığı özelliğiyle ünlü olduğundan ve özellikle gençler tarafından kullanımı kolay olduğundan, Kosova geleneksel giyimlerinin sosyal medyada tanıtımlarına yer verilmesinin önemli olduğu tespit edilmiştir.

Kültür Bakanlığı'nın merkezi düzeydeki çalışmalarının yanı sıra, belediyeler, bölgelerdeki kültürel kurum ve kuruluşlar, eğitim faaliyetleri ve etkinlikleri düzenleyerek kamuoyunda farkındalık yaratmalı ve ilgilenenlere katkıda bulunmalıdır. Böylece yerel kıyafetlerin korunması ve saklanması sağlanabilecektir.

Gençlerin konuya ilgi duyması ve araştırma çalışmalarına dahil edilmesi, kurumlar tarafından düzenlenen eğitim kursları içerisinde araştırma yöntem ve tekniklerinin ele alınmasıyla yapılmalıdır.

Görseller ve imgeler içeren, artırılmış gerçeklik tarafından sunulan tarihle ilgili geleneksel bilgiler insanların konuya ilgisini arttırmaktadır.

Bu nedenle, gençlere geleneksel giysileri ve sembolik anlamlarını öğrenmeye teşvik etmek için müzelerde mevcut giysilerin artırılmış gerçeklik teknolojisi ile sunumunun etkili olacağı düşünülmektedir.

Yeni gelinliklerde ve giysilerde yerel unsurların kullanılmasıyla yeni tasarımcılara rehberlik edilmelidir.

KAYNAKÇA

1. Nicholas Stanley Price, “The thread of continuity - Cultural heritage in post-war recovery, Introduction”, https://www.iccrom.org/sites/default/files/publications/2019-11/iccrom_ics06_culturalheritagepostwar_en_0_0.pdf, (12.12.2024), s.17.
2. Fikri Salman – Zeynep Atmaca, “Erzurum’da Geleneksel Kadın Giysilerinin Özellikleri”, Sanat Dergisi, Cilt 11-17, Sayı 15, 2009, s. 12
3. Armend Begisholli, “MUZE Etnografik”, <https://knowledgecenter.ubt-uni.net/etd/984/>, (12.12.2024). s.17.
4. ¹Noel Malcolm, “Kosovo: A Short History”,https://archive.org/details/kosovo-a-short-history_202104/page/n9/mode/2up, s. 315.
5. Sanat Eleştiricisi, İ.Muharremi (2024, Mart 3). Arti i tekstilit në Galeri Kombëtare të Kosovës <https://prointegra.ch/arti-i-tekstilit-ne-galeri-kombetare-te-kosoves/>
6. D. Karaxha, “Menaxhimi i Stoqëve dhe Ndikimi i Tij Ne Profitin e Kompanisë”,s 28
7. Pula, V. (2019). Kampus Universitat Biblioteka
8. Museum Europaischer Kulturen, “Dimija”, <https://smb.museum-digital.de/object/103729>, (13.12.2024). s.1.
9. Nebi Bardhoshi – Arsim Canolli, “Kosova Antropologjike”,https://www.academia.edu/90534324/Kosova_Antropologjike, s. 25.
10. <https://www.necladursun.com/osmanli-turk-etkisi-altindaki-geleneksel-kiyafetler-sergisi>
11. Radet, G. (1895). En Phrygie. Rapport Sur Une Mission Scientifique en Asie Mineure, Nouvelles Archives des Missions Scientifiques et Littéraires
12. Glauk, “Folklore: Traditional Albanian Clothing”, <https://www.eupedia.com/forum/threads/traditional-albanian-clothing.30449/>,
13. Türkiye Kültür Portalı, “Kültür Atlası”, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bursa/kulturatlasi/erkek-giyimi>,

14. William Anderson, "Fortification and Landscape Transformation in Late Antique Pessinus", *Journal of Mediterranean Archaeology*, Volume 1, Number 26, 2003, s. 5
15. Noel Malcolm, *Kosova*, Sabah yay., Çev. Özden Arıkan, İstanbul, 1990. P 28
16. Jennifer M. Scarce, "Lord Byron (1788-1824) in Albanian Dress", <https://quod.lib.umich.edu/cgi/p/pod/dod-idx/lord-byron-1788-1824-in-albanian-dress-a-sartorial-response.pdf?c=ars;idno=13441566.0047.007;format=pdf,s.158-177>
17. <https://www.eupedia.com/forum/threads/traditional-albanian-clothing.30449/>
18. Shqiperia Etnike, "Veshjet Popullore Shqiptare", <https://shqiperia-etnike.com/veshjet-popullore-shqiptare/>,
19. Sanat Eleştiricisi, İllir Muharremi (2024, Mart 3). Arti i tekstilit në Galeri Kombëtare të Kosovës <https://prointegra.ch/arti-i-tekstilit-ne-galeri-kombetare-te-kosoves/>
20. Canolli, Y. (2020). REMITENCAT NE KOSOVE.
21. Muharrem Qaflehi, "Goranët dhe Identiteti i Tyre", https://www.academia.edu/33127752/BJIR_Vol_1_No_1_Full_pdf s. 268.
22. Bogdani, R. H. (2002). Vëzhgime Etnokoreografike , p. 140
23. Xhubleta, skills, craftsmanship and forms of usage UNESCO Erfort Kuke, 2021 <https://ich.unesco.org/en/USL/xhubleta>
24. Ahmedi, H. (2021). Koleksioni Fotografive ne arkivin e Kosoves -dokumente për njohjen e Kosovës të shekullit të kaluar. Arkivat Shqiptare, 1(1-2), 111-123
25. Bogdani, R. (2008). Kumtime etnofolklorike dhe etnologjike. *Univers*, 10(10), 79-90
26. A.Zeqiri (2022, Agustos 11). <https://www.dukagjini.com/reuters-shkruan-per-transformimin-e-nuses-nga-cikagone-dasme-tradicionale-ne-kosove/>
27. Hoare, M. Attila (1 shkurt 2014). *The Bosnian Muslims in the Second World* Oxford University Press. ISBN 978-0-19-936531-9
28. Dr. Gaspër Gjini, *Skopsko-Prizrenska biskupija kroz stoljeqa*, Zagreb, 1986 p 45
29. Friedman, Francine "The Bosnian Muslims: The Making of a Yugoslav Nation," in Melissa Bokovoy, Jill Irvine, and Carol Lilly, eds., *State-Society Relations in Yugoslavia, 1945–1992*, 1997

30. Kemal Güngör Anadolu Hızırgeleğeni ve Hıdırellez Trenlerine Dağır İncelleme. Türk Etnograf Dergisi
31. https://www.reddit.com/r/edirne22/comments/18d19ih/a_night_and_day_of_feast_as_roma_festival_kakava/?rdt=42922
32. Leyla Belkaid, Albania, Encyclopedia of National Dress Traditional Clothing around the World, Editor.
33. Yıldırım Ağanoğlu, Kosova Vilayet Salnamesi, Rumeli Trkleri Kültür ve Dayanışma Derneği yay., İstanbul, 2000
34. <https://dollama.org/the-training/>
35. A.M. (2012). Kosovo: An identity between local and global. Ethnopolitics Papers, 15
36. MF. (2006). The loss of the Kosovo cultural heritage. Web journal on cultural patrimony, 2, 21- 4